

**Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»**

***Збірник тез доповідей
Всеукраїнської студентської науково-практичної
конференції***

**«Українська революція 1917-1921 рр. та
становлення державності: передумови,
процеси, наслідки, співзвуччя епох»**

Ужгород, 2023

Редакційна колегія:

ВОЛОЩУК Сергій Михайлович - кандидат історичних наук, викладач-методист, директор ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

ФРЕЧКА ОКСАНА ВАСИЛІВНА - спеціаліст вищої категорії, голова циклової комісії суспільних дисциплін ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

МУЛЕСА ТАМАРА ФЕДОРІВНА – спеціаліст вищої категорії, методист ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

«Українська революція 1917-1921 рр. та становлення державності: передумови, процеси, наслідки, співзвуччя епох»: Зб. матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 2023 р.). - Ужгород, 2023. 72 с.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Українська революція 1917-1921 рр. та становлення державності: передумови, процеси, наслідки, співзвуччя епох», яка відбулась на базі ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» 20 квітня 2023 р. До збірника увійшли дослідження окремих аспектів історії української революції, її регіональних проявів та ролі особистості в загальноісторичному контексті.

За стиль, редакцію та достовірність поданих матеріалів конференції несуть відповідальність їх автори.

Усі права застережені. Розповсюджувати та тиражувати матеріали конференції без офіційного дозволу авторів заборонено.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
СЕКЦІЯ 1. Україна в революційну добу 1917-1921 рр.: передумови, процеси, наслідки, уроки	
<i>Мельник Надія Ярославівна.</i> Причини та початок розгортання революційних подій в Україні 1917 р	5
<i>Галамб Наталія Михайлівна.</i> Бій під Крутами: участь Студентського куреню Січових Стрільців	8
<i>Кузьменко Олександра Олександрівна.</i> Культурні досягнення українців у 1917-1921 рр.	12
<i>Гомелюк Юлія Романівна.</i> Чортківська офензива: триумф Української Галицької армії	16
<i>Товт Ілля Юрійович.</i> Російська агресія: протистояння тривалістю століття	21
СЕКЦІЯ 2. Регіональні аспекти розгортання Української революції 1917-1921 рр.	
<i>Панченко Вікторія Сергіївна.</i> Пам'ятоохоронна справа на Волині у 1917-1921 роках	26
<i>Лупей Дмитро Олександрович.</i> Національний рух на Закарпатті у період національно-визвольної боротьби	31
<i>Канчі Анна-Софія Павлівна.</i> Гуцульська республіка – феномен творення української державності на Закарпатті в добу національної революції	34
<i>Добей Яна Сергіївна.</i> Хустський конгрес 21 січня 1919 р.: крок до соборності України	39
<i>Сягровський Захар Віталійович.</i> Державно-правові аспекти існування Гуляйпільської республіки	43
СЕКЦІЯ 3. Визначні діячі Української революції 1917-1921 рр.	
<i>Романчак Ліліанна Дмитрівна.</i> Президент УНР в Зкзині Анрій Лівицький	47
<i>Савчин Христина Михайлівна.</i> Петро Болбочан – «залізний» полковник військ УНР: герой і жертва революції	50
<i>Ниткулинець Аліна Василівна.</i> Національно-культурна політика гетьмана П.Скоропадського	55
<i>Арсенюк Ігор Іванович, Куриляк Максим Русланович.</i> Роль Миколи Міхновського у формування ідеї української незалежності	59
<i>Воронич Наталія Іванівна.</i> Роль Степана Ключурака в державотворчих процесах на Закарпатті	62
<i>Томашевський Ярослав Русланович.</i> Визначні діячі Української революції 1917-1921 рр.	66
<i>Бабич Аліна Михайлівна.</i> Георгій Нарбут як громадський, державний і культурний діяч	69

Передмова

Українська революція 1917 – 1921 років являється однією з ключових подій історії українського державотворення, вона вивела український народ на новий етап становлення політичної нації. У вирі революційних подій та протистояння карбувалась ідея незалежної української держави, якій, однак, не судилось тоді постати. У ході революції український народ уперше в ХХ сторіччі створив незалежну національну державу, яка у формі різних утворень мала всі ознаки незалежної держави: територію, кордони, символи, органи влади, військо, гроші, мову.

Тривалий час історія Української революції спотворювалась, замовчувалась, тоталітарна система успішно працювала над тим, щоб стерти сторінки боротьби та становлення української державності, а з ними і тих, хто був відданий цим ідеям. Одним з найважливіших завдань на сучасному етапі в умовах повномасштабної війни є відновлення та збереження нашої національної пам'яті про події революції, велич і трагедію змагань, які розгорнулись на наших землях, вивчення досвіду визвольної боротьби, розуміння здобутків та причин поразки має стати важливим уроком для нинішньої боротьби за незалежність України.

СЕКЦІЯ 1. Україна в революційну добу 1917-1921 рр.: передумови, процеси, наслідки, уроки

Надія МЕЛЬНИК, студентка II курсу, ФК-21

*ВСП «Коломийський економіко-правовий фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Василь ЗВАРИЧ,
спеціаліст вищої категорії*

ПРИЧИНИ ТА ПОЧАТОК РОЗГОРТАННЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ 1917 РОКУ

Постановка проблеми. Дана стаття висвітлює особливості соціального, економічного, культурного життя в Україні в період початку революційної доби, показує аналіз основних причин, що призвели до розгортання революції на теренах України.

Виклад основного матеріалу. Революційні події 1917 р в Україні не були чимось випадковим, несподіваним в долі українського народу. Вони нерозривно пов'язані із його історією, впливають із закономірностей вікового розвитку українства і разом з тим займають своє почесне місце в світовій історії національно-визвольних рухів і революцій. Перша світова війна, яка загострила внутрішні проблеми воюючих держав, ослабила і призвела до падіння російської, а згодом Австро-Угорської імперій, що дало історичний шанс українському народу в боротьбі за свою державність та ідентичність.

Отримавши звістку про Лютневу революцію в Петрограді та повалення самодержавства, активісти українських політичних, культурних та громадських організацій вирішили створити повноважний орган, який би став виразником українських інтересів українців перед російським Тимчасовим урядом. Так було створено Українську Центральну Раду. Українську Центральну Раду задумували

як координуючий орган для розрізнених сил української інтелігенції в часи змін, що стрімко відбувалися в новій демократичній росії. Проте, несподівано насамперед для себе, УЦР заручається підтримкою широких кіл суспільства і стає, по суті, українським парламентом і вже на початку літа 1917 року Центральна Рада змогла говорити із петроградським Тимчасовим урядом як повноважний представник усієї України. Програмними документами Української революції стали універсали Центральної Ради, які не лише своїм змістом, а й назвою апелювали до традицій визвольної боротьби. «...Магічне слово «Універсал», несподівано винесене на поверхню... давало задоволення всім, хто прагнув демонстрації суверенності, - згадував Грушевський. - Се слово ставило на порядок дня спомин української державності, колишньої гетьманщини, перетопленої і очищеної в огні нового революційного руху, на відновлення старих державних традицій у нових, кращих формах.

Листопадовий переворот 1917 в Петрограді різко змінив хід революційних подій. До влади прийшов більшовицький уряд, який для підвищення свого авторитету, один за одним випускав постанови - так звані декрети, щоб завоювати довіру суспільства. Одними з них були: декрет "Про мир", у якому йшлося про необхідність негайно припинити війну та декрет "Про землю", який давав ширші права на землеволодіння для селян. Така політика була пропагандистською, для того щоб установити свою владу і набути популярності серед різних верств населення. Коли більшовики заявили про себе, усі надії на демократичну федеративну росію розвіялись.

У цих умовах 7(20) листопада 1917 р. Центральна Рада проголосила своїм Третім Універсалом Українську Народну Республіку. Його прийняття означало, що започаткований українською революцією державотворчий процес вийшов на фінішну пряму. Виникла перша у 20 столітті демократична держава українського народу, покликана захистити його від зовнішньої агресії і упорядкувати внутрішнє життя. Вперше з середини 17 ст. Україна постала як геополітична реальність.

У роки визвольних змагань найбільший ідейний вплив у питаннях стратегії і тактики української революції, безперечно, мав Голова Центральної Ради М.Грушевський. Революція перетворила професора-історика на політика і народного трибуна, який у вирішальний спосіб визначив шляхи утвердження національної державності.

Грушевський мав свої плани щодо майбутнього Української держави, що теж викликає суперечливості в думках і аналізах. За переконаннями Грушевського, Україна мала стати автономією у складі тогочасної росії, створення її мало відбуватись на демократичних засадах, а діяльність регулюватись російським урядом. Перспектива створення автономної України була великою і на той час Центральній Раді здавалась успішною, але панування росії було занадто масштабним, щоб втілити усі плани Грушевського в реальність. Та все ж, лідер УЦР розглядав такий федералізм не як основне заперечення незалежності української державності, а як крок їй назустріч.

Висновки. Роблячи висновки, що стосуються революції в Україні, потрібно чітко усвідомлювати, що стало її причиною, як саме розгортались події, хто був причетний до змін у соціально-політичному житті українського народу та які наслідки вона має для майбутнього України. Як справедливо зазначають дослідники, саме після 1917 р. завдяки існуванню і діяльності УНР термін "Україна" набув офіційного визнання в географічному, етнічному, адміністративному і, що найважливіше, державницькому смислі. Вперше за багато віків народ дістав можливість мати своє справжнє ім'я, називати ним свою Батьківщину. Українська революція прискорила процес створення модерної української нації, внутрішньо переродивши суспільство України. На такому фундаменті з цього часу розвивається все подальше українське життя.

Джерела та література:

1. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В.А.Смолій (голова) [та ін.]; [авт.кол.:В.Ф.Верстюк (керівник) та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Кн. 2. – К.: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2012. – 464 с.

2. Сто років боротьби. Українська революція 1917–1921 років. Володимир В'ятрович. Видавець Український інститут національної пам'яті.
3. Електронний ресурс: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-revolution-1917-1921/28444030.html>
4. Україна в боротьбі за державність в 1917-1921 роках. Спомини і роздуми. Михайло Шкільник, Видавництво : Центр учбової літератури , 2020. - 366с.
5. Електронний ресурс: <https://znohistory.ed-era.com/m4/l21>
6. В. Смолій. Історичні уроки української революції. Газета "Історія України". №41., 2000р.

***Наталія ГАЛАМБ, студентка II курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».
Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА, спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін***

БІЙ ПІД КРУТАМИ: УЧАСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО КУРЕННЯ СТЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Постановка проблеми. Вшанування чину оборонців Крут – важлива частина нашої національної пам'яті, яка нагадує, що державність без армії неможлива. Водночас ця знакова подія досі залишається оповита багатьма міфами та недосказаностями. Для об'єктивної і цілісної оцінки та розуміння значення бою під Крутами, важливо розібратись в деталях щодо того ким же були учасники цієї героїчної оборони і яку роль вони зіграли у подальшій історії.

Виклад основного матеріалу. Бій під Кру́тами відбувся 16 (29) 1918 року біля залізничної станції Крути, за 130 кілометрів на північний схід від Києва, 18 км на схід від Ніжина. У 1918 році через станцію Крути проходила магістральна ширококолійна залізниця Курськ – Київ (через Конотоп). Захоплення станції

Крути відкривало загарбнику можливість рухатися по залізниці зразу в трьох напрямках – на Київ, Чернігів, Пирятин та Золотоношу. Для молодії УНР було дуже важливо утримати цю вузлову станцію, щоб більшовицькі війська не могли рухатися по залізниці в напрямках Києва і Чернігова.[3]

Формування студентського куреня. У Четвертому Універсалі уряд УНР закликав до боротьби з більшовицькими військами, а вже 5 січня 1918 року ухвалено створення Студентського куреня Січових Стрільців. Студентський курінь був сформований на початку січня 1918 року з метою охорони ладу та спокою в місті Києві. До Студентського куреня записалися переважно учні-гімназисти 2-ї Української Кирило-Мефодіївської гімназії та студенти Українського народного університету.

Київська молодь, охоплена гарячими національними почуттями, не була байдужа до подій, що розгорталися як на фронті, так і самому Києві... Ось з цієї молоді і було сформовано Студентський курінь. Цьому куреню доручено було нести охорону педагогічного музею та інших державних установ. [5, с.21]

Головою Організаційного комітету Студентського куреня Січових стрільців обрано Семена Короля. У кількох спогадах та документах щодо Крут згадується студент-галичанин “С. Король”. Виявилось, що він був бойовим офіцером першої української добровольчої формації – Легіону Українських січових стрільців (УСС). Свою медаль героя він отримав за розвідувальну діяльність поза лінією фронту, у російському запллі. Обставини його героїського чину так і не були розкриті громадськості в повному обсязі. [6]

Ще одним членом Оргкомітету Студентського куреня обрано вище згаданого вихованця галицького Пласту Василя Семця. Військово-історичний місячник “Літопис Червоної Калини” згодом напише про В. Семця: “Похований разом з героями під Крутами і зачислений до героїв під Крутами”. Саме Король і Семець першими принесли у Центральну Раду і в Київ повідомлення про трагедію. [6]

29 січня о 4 годині ранку ешелон з студентською сотнею прибув до ст. Крути. Як стверджував у спогадах А. Гончаренко, разом сили оборонців ст. Крути

налічували 20 старшин і 500 бійців, крім студентського куреня тут перебувала 1-ша українська юнкерська школа, частини вільного козацтва та охорона залізниці. Вони мали 16 кулеметів, а також «саморобний бронепотяг» — одну гармату, яка була встановлена на залізничній платформі і могла пересуватися по колії. Були також вагон із запасом набоїв та гранат, лазарет із лікарем Бочаровим та санітарами.

На протигагу силам УНР виступав 4-тисячний підрозділ російської Червоної гвардії під проводом Михайла Муравйова. Бійці сотні Студентського куреня були поділені на чотири чоти (взводи) по 28—30 людей. Три з них зайняли позиції в окопах, четверта, що складалася з наймолодших та тих, хто не вмів стріляти, перебувала у резерві.

Ранку 30 січня, близько 9 години ранку розпочався наступ. Бій тривав до сьомої вечора, тобто до темряви, упродовж 10 годин. Командир студентської сотні сотник Омельченко постійно залишався при сотні, поки не був тяжко поранений і віднесений до лазарету.

З настанням вечірньої темряви сотник А.Гончаренко наказав захисникам станції Крути відступати. Сталого зв'язку між двома ділянками оборони не існувало. Під час відступу чета зі складу студентської сотні заблукала в темряві. Січовики вийшли до залізничної станції саме в той час, коли її вже зайняли московські червоногвардійці. [4, с.48]

Червоний командир Єгор Попов, розлючений значними втратами з боку радянських військ (близько 300 осіб), наказав ліквідувати полонених. За свідченнями очевидців, зі 27-ми студентів спочатку знущалися, а потім розстріляли. [2]

У зв'язку із організацією армійських корпусів штабом УНР, стала очевидною не актуальність подальшого існування куреню. “Організаційний комітет студентського куреня Українських Січових стрільців”, в особі його голови Петра Сварики та писаря Семена Короля, попросив 25 березня 1918 р. воєнного міністра Олександра Жуковського про ліквідацію.[6]

У бою під Крутами у січні 1918 року Курінь втратив вбитими, пораненими і полоненими 74—81 осіб. Однозначно встановлено імена учнів Другої київської української гімназії імені Кирило-Мефодіївського братства зі Студентського куреня, що були розстріляні більшовиками на станції Крути: Василь Гнаткевич, Євген Тернавський, Андрій Соколовський, Іван Сорокевич, Григорій Піпський, Павло Кольченко, Микола Ганкевич. Також встановлено, що серед розстріляних були Микола Божинський-Божко, Дмитро Лизогуб, Олександр Попович, Володимир Шульгин, Олександр Борозенко-Конончук, Сидір Пурик-Пуриченко.

Висновки: Бій під Крутами був успішним для оборонців української державності — наказ командування було виконано, стрімкий наступ ворога було зупинено. Ця затримка дала змогу українській делегації укласти Берестейський мирний договір. Більшість вояків-крутянців були вихованцями вищих військових навчальних закладів і мали достатньо вишколу, щоб під командуванням досвідчених старшин брати участь у бою. Крім січовиків, в бою брала участь 1-ша Українська Юнацька ім. Б. Хмельницького школа під командою сот. Аверкія Гончаренка, вільне козацтво і загальна кількість становила до 600 при 16 кулеметах.

Студентська сотня не була покинута своєю командою, бо її командир сот. Омельченко був при ній під час бою і дуже добре командував нею, поки не був тяжко поранений. Привідступі ввечері студентська сотня виходила першою. Об'єктивна оцінка подій, які відбулись під Крутами, а також відмова від творення викривленого навмисне трагічного образу знедолених та скривджених, формує правильне сприйняття та усвідомлення історичного процесу.

Джерела та література:

1. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У двох томах. Том 1. – Жовква: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.
2. Ковальчук М. Крути-1918: вчені проти міфів. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/01/28/160855/>

3. Лягушкін А. Бій під Крутами. Залізничний аспект. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/01/28/160850/>
4. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914—1921 років. Авт.колектив: А.Руккас, М.Ковальчук, А.Папакін, В.Лободаєв. – Харків: КСД, 2016. 352 с.
5. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917-1921 рр. – Вінніпег: Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк: Вінніпег, 1954. 176 с.
6. Юзич Ю. Герой-розвідник Семен Король. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/01/28/160852/>

***Олександра КУЗЬМЕНКО, студентка II курсу, П-18
ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Вікторія ПАНЧЕНКО,
кандидат історичних наук, голова Центру науки,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист***

КУЛЬТУРНІ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНЦІВ У 1917-1921 РОКАХ

Постановка проблеми. Базисом державотворчого процесу в усі часи є національна ідея та самосвідомість народу, яка формується під впливом культури та місцевих звичаїв. Тому розвитку етнонаціональної самосвідомості народу як унікальної системи звичаїв і традицій певної нації, її мови, смисложиттєвих орієнтацій, історичної пам'яті, національного характеру, приділяли значну увагу всі ефективні уряди. Оскільки культура народу – це фундамент, на якому зводиться державна надбудова механізму влади і чим міцніша основа, тим надійніша та стабільніша держава. Тому в умовах сучасних викликів та трансформаційних процесів України важливо вивчити досвід культурного

будівництва вітчизняних урядів часів Української революції. Оскільки як тоді, так і зараз наша країна перебуває у стані боротьби із потужним ворогом та на стадії активного політичного будівництва.

Мета статті – проаналізувати основні напрями розвитку української культури та мистецький процес у період національно-визвольних змагань.

Виклад основного матеріалу. Складні й неоднозначні соціальні, економічні та політичні процеси, пов'язані з поваленням царизму, більшовицьким переворотом, розгортанням українських визвольних змагань, справили значний вплив на культурне життя тогочасного суспільства. Особливо плідними з цього огляду були роки української революції та боротьби за збереження української державності.

На слушну думку В. Давва, кожен уряд у питанні розвитку української культури обрав для себе різні пріоритетні напрями з метою втілення власних політичних ідей. Так, Центральна Рада акцентувала на загальній українізації культури, уряд Гетьманату П. Скоропадського – на створенні культурно-освітніх закладів, розвиткові бібліотечної та музейної справи, а також театральному мистецтві. Політика Директорії спрямовувалася здебільшого на театральне, музичне мистецтво та кінематограф. А радянська влада відразу активізувала свою діяльність на монументальному мистецтві як дієвому інструменті ідеологічної пропаганди [1, с. 120].

Українська інтелігенція активно взялася за створення різних культурно-освітніх товариств та організацій. Так, вчительство створило Всеукраїнську вчительську спілку й заснувало журнал «Українська школа», набувають повсюдного поширення національні культурно-освітні організації – «Просвіти», які створювали бібліотеки, різноманітні гуртки й курси, видавали українські книги та журнали. У їх роботі активну участь брали відомі діячі української культури, науки й освіти. Восени 1917 р. в Україні діяли 952 відділення «Просвіти». На цей час було відкрито 57 середніх шкіл з українською мовою навчання, які існували на приватні або громадські кошти, а через рік їх число

зросло до понад 150. Велика увага приділялася виданню українських підручників [1, с. 125].

Товариство шкільної освіти у Києві в 1918 р. випустило в світ два мільйони навчальних видань. Справа українізації пішла на лад у часи діяльності міністерства освіти УНР під керівництвом В. Прокоповича. Тоді було складено широкий план розвитку шкіл, а в Києві, Харкові, Одесі відкриті народні університети. Поряд із цим розпочали роботу низка професійних освітніх закладів, Педагогічна академія та Академія мистецтв у Києві [6].

Розвивалася українська видавнича справа. В 1917 р. було видано 677 назв книжок рідною мовою та виходило 63 періодичних видання. Було засновано також український театр, вживалися заходи для заснування українських музеїв. Плідну роботу на ниві науки і освіти проводив відомий вчений і громадський діяч М. Туган-Барановський. Восени 1917 р. з його ініціативи було створено Українське товариство економістів, на базі якого згодом виник один із перших навчальних закладів з підготовки кадрів для зовнішньополітичного відомства України - Консульські курси [4, с. 80-81].

Багато корисного у сфері культури було зроблено за часів гетьманської влади П. Скоропадського. Саме тоді народний університет у Києві перетворено на Державний український університет, а Педагогічну академію – на Українську науково-педагогічну академію, яка мала готувати кадри вчителів українознавства для середніх шкіл. Ще один Державний український університет було відкрито в Кам'янці-Подільському. У Полтаві почав працювати на кошти земства Український історико-філологічний факультет [6].

У листопаді 1918 р. на базі київської Академії мистецтв постала Українська Академія мистецтв, серед професорів якої були визначні українські митці – Г. Нарбут, Ф. Кричевський, М. Бойчук, Ф. Бурачок, О. Мурашко. Гетьманським урядом був затверджений проект закону про Українську Академію наук. Її першим президентом став В. Вернадський, а секретарем - А. Кримський.

Становлення національного театрального мистецтва тісно пов'язане з розвитком народної музики, музичної освіти й хореографії. Одним із перших

сподвижників цієї справи став відомий вже на той час український хоровий диригент та композитор О. Кошиць. На перше місце висувалося завдання «вернути народові його музичну мову, народну пісню». Для цього передбачалося зібрати, записати і видати друком «все, що в народній музичній творчості є оригінального, дійсно українського». Поширення пісенної національної спадщини в народі покладалося на народні хори та хорові товариства. У кінці 1917 р. у Києві було створено Український народний хор під керівництвом К. Стеценка. На початку 1919 р. за ініціативою С. Петлюри хор організували в Українську республіканську капелу [5, с. 27].

Більшовики намагалися використати надзвичайний потяг мас до культури у власних інтересах. Ідеологізація культури почалася зі створення в лютому 1919 р. Наркомату агітації і пропаганди в радянському уряді. З кінця того самого року функції управління агітацією та пропагандою перейшли до комітетів КП(б)У [3, с. 10]. В Україні почалася швидка розбудова мережі культурно-освітніх закладів, метою яких були популяризація, поширення й нав'язування комуністичних ідей. Створювалися палаци культури, народні університети, селянські будинки, клуби, хати-читальні. Влаштовувалися мітинги, лекції, диспути, концерти тощо. Зносилися пам'ятки минулого. Натомість повсюдно встановлювалися монументи К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна [2, с. 146]. Робився максимум того, аби знищити все національне самобутнє, щоб до краю деформувати українську ментальність.

Висновок: Отож, у добу Української національної революції в умовах відродження та утвердження засад української державності була розгорнена широка державна політика освіти, науки, мистецтва та культури загалом. Незважаючи на складність державно-політичної ситуації, всі українські уряди звертали пильну увагу на культурний розвиток, використовуючи вітчизняні освіту, науку, мистецтво, побутові традиції та релігійні цінності як інструмент формування національної самосвідомості та кристалізації активного громадянина-патріота. Вважаємо, що для сучасного державного будівництва було б корисно і навіть необхідно запозичити досвід попередників.

Джерела та література:

1. Давва В.В. Питання Української національної культури в політиці революційних урядів у 1917-1920- рр. *Культура України*. 2014. Випуск 46. С. 119-127.

2. Золотоверхий І. Д. Становлення української радянської культури (1917-1920 рр.) / І. Д. Золотоверхий. — К. : Вид-во АН УРСР, 1961. — 346 с.

3. Олійник З.В. Національна політика більшовиків в Україні в 1917-1920 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / З. В. Олійник. — К.: Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. — 19 с.

4. Освітня хроніка на сторінках періодичних видань 1917-1920 рр. (з фондів Педагогічного музею України). Укладачі: В. О. Гайдей, О. П. Міхно. Київ: ПМУ, 2017. 182 с.

5. Осташко Т.С. З історії літературно-мистецького життя в Україні за часів Центральної Ради. *Український історичний журнал*. 1998. №3. С. 24-38.

6. Осташко Т. С. Політика Гетьманату П. Скоропадського в галузі освіти та культури URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKnlu/Ief/2010-2011_16/Ostashko.pdf.

***Юлія ГОМЕЛЮК, студентка II курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін***

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА: ТРИУМФ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Постановка проблеми. Чортківська наступальна операція стала однією з центральних подій українсько-польської війни, проведеною в умовах, коли Українська Галицька Армія, насправді, готувалась до відступу. Не зважаючи на

численні дослідження, значення червневого перелому до кінця так і не усвідомлене. Приклад цієї операції важливий з огляду на те, що сьогодні українцям доводиться вкотре боронити свій суверенітет.

Виклад основного матеріалу. Напередодні Чортківської офензиви польські війська здійснили кілька ударів і розхитали українську лінію фронту. Водночас, румунські частини зайняли територію Покуття, знищивши ліве крило українського фронту. На початку червня відступ УГА було призупинено, на той час чисельність досягала 25 тисяч і відбувалась зміна командування, на чолі війська став генерал О.Греков.

Стоячи перед альтернативою відступу за Збруч чи проведення офензиви, що могла врятувати становище, командування армії вирішило скористатись спадом активності супротивника і розпочати контрнаступ. Рішення Паризької мирної конференції щодо Галичини ще не було прийняте, і демонстрація українським військом військових успіхів на фронті могла вирішити долю краю позитивно для української сторони. [4]

В авангарді наступу знаходились 3-я Бережанська бригада II корпусу і 7-а Львівська бригада III корпусу. Операція розпочалася 7 червня 1919-го ударом на містечко Ягільницю. Наступного дня полковник М.Тарнавський кинув у бій весь свій корпус. Стрільці Бережанської і Львівської бригад провели наступ вздовж залізниці на Чортків, їх підтримали Золочівська та Янівська бригади, проте зіткнулись з потужним вогнем супротивника. [6, с.36]

Під вечір 8 червня 1919р. Галицька армія взяла Чортків та змусила польську армію до відступу на 120 км до лінії Гологори-Перемишляни-Букачівці.

Поляки, які протягом трьох тижнів безперервно змушували УГА відступати і в останніх днях уважали, що вона вже фактично не існує, були заскочені бравурним українським контрнаступом і в паніці покинули Чортків. [1, с.481]

Рано 8 червня Чортків був у наших руках. Перемога була повна й блискуча: ми захопили всю артилерію й обози ворога. Щодо трофеїв - це наша найбільша перемога за цілий час кампанії. [7, с.187]

9 червня диктатор ЗУНР Євген Петрушевич призначив Начальним вождем УГА генерала Олександра Греківа, який планував операцію із групою старшин. Для продовження війни необхідна була певна територія, яка слугувала б тилом армії. За розрахунками командування мінімально необхідною вважалася територія, яку вдалося б опанувати щойно після визволення Бучача й Тереховлі.

Обидва міста й стали об'єктами нової операції. 11 червня I-ий курінь II корпусу здобув Бучач, а I корпус наблизився до Тереховлі. Атаки грізних польських уланів, чутки про появу яких ще нещодавно спонукали стрільців до втечі, захлинулися у вогні галицької артилерії. [6, с.37]

Надвечір 12 червня галичани увійшли до древньої столиці князя Василька.

Уранці 13 червня 1919 року Уповноважений диктатор Євген Петрушевич і Начальний Вождь (Головнокомандувач) генерал Греков спільно ухвалили розгорнути подальший наступ уже стратегічного масштабу, покликаний у підсумку визволити всю територію Галичини. [2]

Генерал Греків сформував армійську групу у складі I-го і II-го галицьких корпусів під загальним командуванням Тарнавського, яка отримала завдання визволити Тернопіль. 15 червня I корпус здобув Тернопіль, не зупинившись на досягнутому, в результаті війська корпусу пройшли понад 100 км, вийшли на лінію Броди-Красне, Львів лежав за якихось 40 км. Саме на цьому напрямку й розгорнулися головні події наприкінці другої декади червня 1919 року. [6, с.37]

До 20 червня Українська Галицька Армія досягнула приблизно лінію р. Нараївки-Дунай-Зборів-Оліїв. Ці перемоги викликали ентузіазм не тільки серед вояцтва, але і загалу громадськості. У селах, де проходило українське військо, населення плакало з радощів і допомагало, чим тільки могло ... Нечисленні українські фронтові відділи протягом кількох днів майже подвоїлися. [1, с.482]

Поляки готувалися боронити Львів, однак брак зброї і боєприпасів не дозволив українцям розвинути успіх. Через брак зброї було прийнято тільки 15 тисяч добровольців, а решту відправили по домівках.

Реорганізувавшись, поляки згуртували понад дві дивізії й виставили їх проти II Корпусу в напрямку на Бережани, де вони планували спинити офензиву.

Начальний штаб УГА кинув на Бережани 5 українських бригад і артилерійську групу з 15 батарей під командою майора Воєвідка. Після запеклих боїв вночі з 20 на 21 червня, частини I бригади УСС увійшли до Бережан. [1, с.481]

Під Бережанами відбулась одна з найбільших битв в українсько-польській війні, якою успішно керував підполковник Альфред Бізанц. За планом Начальної Команди, польські війська, що боронили місто, мали бути оточені, аби здобути боєприпаси, але цього не вдалося зробити, бо 11-а бригада не зуміла закрити шлях на Рогатин й поляки вирвалися з військовим добром, якого так потребувала УГА. Планувалося здобути Ходорів, Перемишляни і Красне. Але, прийняте ще 25 червня 1919 року рішення Антанти дозволити Польщі окупувати всю територію Галичини радикально змінило несприятливе для українців становище.

Якщо під час Чортківської офензиви супротивник чисельно переважав галичан у 1,8 разів, то наприкінці третьої декади червня цей показник зріс до 2,3 разів. В абсолютних цифрах проти 18 тисяч багнетів і шабель Галицької армії під булавою Юзефа Пілсудського зосередилися майже 41 тисяча багнетів і шабель і ця кількість продовжувала зростати. [3]

Вже 28 червня польська армія перейшла в наступ і проламала український фронт біля Янчина. Контрнаступ поляків відкинув українців на попередні позиції. У частинах УГА було настільки обмаль набоїв, що організований відхід охороняла головним чином артилерія. [5, с.239]

16 липня УГА відступила на територію Наддніпрянської України, що стало завершенням Українсько-польської війни в Галичині.

Висновки. Здійснена незначними силами проти переважаючих сил противника за дефіциту набоїв і відсутності стратегічних резервів, Чортківська операція не змогла досягнути стратегічних успіхів, однак вона вписала яскраву сторінку в історію українських визвольних змагань. Операція продемонструвавши справжню військову вартість й моральну силу УГА.

Джерела та література:

1. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У двох томах. Том 1. – Жовква: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.

2. Дедик О. Вирватись з «трикутника смерті»: Чортківська офензива Галицької Армії. Локальна історія: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/virvatis-z-trikutnika-smerti-chortkivska-ofenziva-galitskoyi-armiyi/>

3. Дедик О. Наче подих вітру. Чортківська офензива Галицької армії 1919 року. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5d035f9c24602/>

4. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914—1921 років. Авт.колектив: А.Руккас, М.Ковальчук, А.Папакін, В.Лободаєв. – Харків: КСД, 2016. 352 с.

5. Нариси історії української революції 1917–1921 років / Ред. кол.: В.А.Смолій (голова) [та ін.]; [авт.кол.:В.Ф.Верстюк (керівник) та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Кн. 2. – К.: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2012. – 464 с.

6. Науменко А. Чортківська наступальна операція Галицької армії у червня 1919 року. *Воєнна історія*. 2008. № 6. С. 32-41.

7. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917 - 1920): Документально-художнє видання. Упоряд.: М. Ковальчук. - К.: Темпора, 2007. 608 с.

*Ілля ТОВТ, студент II курсу, ТМС «А»
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».
Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ: ПРОТИСТОЯННЯ ТРИВАЛІСТЮ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Тривале перебування в складі радянської держави і пропаганда в дусі «братніх народів» виховала покоління людей, які були

переконані у історичній близькості і спільності. Сучасну російсько-українську війну часто називають гібридною, стверджуючи, що росія застосовує абсолютно нові підходи та методи, однак, по факту, саме такий варіант російська сторона вже доволі успішно використовувала, починаючи агресію 1917 та 1919 років, згодом, саме ці інструменти вони випробовували на інших державах.

Виклад основного матеріалу. Перша війна радянської росії проти УНР 1917-1918 рр. – збройний конфлікт, що став наслідком протистояння УНР та РНК на чолі з Леніним, бойові дії тривали з грудня 1917 року по травень 1918 р.

Друга радянсько-українська війна розпочалась наприкінці 1918 року, як тільки радянська сторона анулювала Брест-Литовський мирний договір, що стало можливим після капітуляції Німеччини у Першій світовій.

Російсько-українська війна — пряме й опосередковане застосування збройної сили Російською Федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України з 2014 року.

Російська агресія, що почалась сто років тому і завершилась для України поразкою та втратою державності, триває. У 2014 р., втрачаючи вплив на Україну, яка у вогні Революції Гідності виборювала право на свободу і європейський вибір, російська федерація повторила той самий шлях, здійснивши спочатку анексію Криму, а згодом – розпочавши криваву війну на сході України.

Як і 100 років тому, головною метою є столиця України. 23 січня 1918 року – штурм Києва, який здійснили війська Муравйова. Містом їздив панцерник із надписом "Смерть украинцам!". За свідченнями, жертвами червоного терору стали більше тисячі українців.

Звичайним явищем стало стратити без суду і слідства за звинуваченням в «контрреволюційності» й «буржуазності». Розстрілювали тих, в кого знаходили написані українською мовою посвідчення. Співробітниця політичного відділу 1-ї Революційної армії Н.Лісовська згадувала, що «Київ потонув у крові». [4, с.61]

24 лютого 2022 року розпочалась битва за Київ, ввійти в українську столицю війська рф не змогли, однак вдалися до кривавих розправ у містечках навколо.

Лише в Бучі, яка була 33 дні в окупації - понад 1400 смертей, з них 37 – дитячі. 9000 російських воєнних злочинів в районі.

Як почалась гібридна війна. Після захоплення червоногвардійськими загонами Харкова 12 (25) грудня 1917 року на зібранні прихильників більшовизму проголошено повалення Центральної Ради та створення альтернативного уряду - Народного Секретаріату. Петроградський Раднаркому офіційно заперечував участь РСФРР у війні, ведучи її від імені харківського Народного секретаріату. Подальші військові дії червоних проти українців і встановлення радянської влади велися під прикриттям "українського" уряду. [5]

Вранці 27 лютого 2014 року озброєні люди в зелених одностроях без прикметних знаків узяли штурмом Верховну Раду Автономної Республіки Крим. Протягом наступних двох тижнів такі ж військові зайняли весь Крим. Стало очевидно, що це російська армія. Росія ж завела кампанію послідовного заперечення їхнього походження і ролі в подальшій анексії Криму.

У зв'язку з початком другої радянсько-української війни, на початку 1919 р. одна за одною до Москви направлялись радіотелеграми від уряду УНР з вимогами вивести російські війська.

6 січня 1919 р. нарком іноземних справ Г.Чичерін відповів: «Ваші радіотелеграми ми отримали... Насамперед ми примушені пояснити Вам, що відомості, які Ви маєте у Вашім розпорядженні, не відповідають дійсності. Перечислені Вами військові частини СРСР на Україну не посуваються і навіть не стоять близько її кордону. Ніякого війська Російської Соціалістичної Радянської Республіки в Україні нема.Поміж Україною і СРСР тепер нема ніяких збройних сутичок». [6, с.15]

Не змінюючи текст та аргументацію, російська сторона категорично заперечувала свою присутність в Україні у 2014 році.

Утворення квазідержав. 24-25 грудня 1917 р. більшовики, спираючись на присутність радянських військ, провели Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові, який проголосив Україну Радянською Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів.

У квітня 2014 р. на окупованій території було створено Донецьку Народну Республіку, а слідом Луганську Народну Республіку, які активно підтримувались і право яких постійно спекулювалось російськими ЗМІ.

Військові дії проти УНР супроводжувалися потужною «інформаційною війною», метою якої було посіяти зневіру і розчарування в українців, знищити їхню здатність до спротиву. Російська пропаганда намагалася витворити в українському суспільстві образ «чужої війни». [5]

Війна проти України з 2014 року супроводжувалася потужною пропагандою, через російські ЗМІ активно трансливалась ідея, що це війна, а так звана «спеціальна воєнна операція» з метою «демілітаризації та денацифікації України».

Більшовицька влада переслідувала все українське. «Ми на практиці знаємо, що є завоювання України Совітською Росією. Ми пережили цілу вакханалію нищення всіх ознак української нації, топтання портретів Шевченка, розстрілів за українське посвідчення і за українську мову...», – писав часопис «Червоний прапор» – орган українських соціалдемократів (лівих) 14 лютого 1919 року. [1]

На окупованих територіях російські війська вилучають та знищують українську літературу та підручники історії, зокрема ті, в яких згадують про Революцію Гідності, Євромайдан, АТО. Крім того, росія незаконно вивозить українських дітей з окупованих територій. Станом на 6 Лютого 2023 року незаконно вивезено 13 899 дітей.

Лідери російських більшовиків розглядали Україну як колонію, яка могла забезпечувати метрополію хлібом, цукром, вугіллям. У радянській Росії не вистачало продовольства, і запобігти голоду більшовицький уряд розраховував саме за допомогою вилучених в Україні ресурсів. Ленін вимагав від Антонова-Овсієнка та Орджонікідзе «вжити якнайнещадніших заходів...Усіма силами просувати вагони з хлібом у Петроград, інакше загрожує голод». [1]

З початку повномасштабної війни та окупації південних областей рф вивозить українське зерно, зокрема, лише за один травень 2022 року вивезено понад 180 тисяч тонн українського зерна вартістю більш ніж два мільярди гривень.

Відразу після невизнання Центральною Радою більшовицького перевороту і влади Раднаркому вище політичне керівництво (Ленін, Троцький, Сталін) особисто займалися "українським напрямком", обґрунтовуючи підстави оголошеної війни.

Вже 11-12 (24-25) грудня 1917 року Ленін писав, що Радянська влада веде боротьбу з *"буржуазним націоналізмом Української ради"*. Символічно, що і Путін, Медведєв, Патрушев та інші початок війни аргументували необхідністю «денацифікації» та «демілітаризації» України. [5]

У випадку всіх трьох війн російської федерації проти України наступальні дії йшли за одним маршрутом (за винятком 2022, коли додався напрям з уже окупованого Криму).

До складу вищого командування російських військ, які здійснювали збройну агресію проти УНР, входили етнічні українці Юрій Коцюбинський, Микола Подвойський, Віталій Примаков та інші. У кінці січня 1918 року головнокомандувачем більшовицьких військ був Юрій Коцюбинський - син відомого українського письменника Михайла Коцюбинського. [5]

Серед нинішніх російських військових, зокрема й генералів, є чимало етнічних українців, які, реалізуючи путінські злочинні плани. Понад 9 тисяч українських військових залишилися у Криму під час окупації півострова.

Мирні російсько–українські переговори 1918 року багато в чому нагадують тривалий "мінський" перемовний процес. Тоді кремлівські дипломати майже півроку затягували укладення мирного договору, очікуючи поразки Німеччини у Світовій війні. Путін і його оточення, сподівалися в результаті переможного "бліцкригу" планували продиктувати свої загарбницькі умови миру переможеним, а тепер, заведені власними воєнними поразками в глухий кут, намагаються виграти час і відтермінувати неминучу поразку.

Висновки. Історія має властивість повторюватись. І тоді, і зараз ворог використовує ті самі методи війни. Сучасне російське керівництво майже дослівно повторює фрази, які сторіччя тому використовували їхні «попередники» - більшовики. Сьогодні Україна продовжує столітню традицію боротьби проти

того ж самого ворога. Однак, принципово іншою і з іншим усвідомленням повинна бути Україна у цій війні. Мужня боротьба українського народу та страшні новітні злочини держави-агресора повинні повністю розвіяти стереотипи щодо "братніх народів" та бажання світу проводити політику загравання з агресором. Необхідно назавжди визначити безсумнівні цінності – свободу, гідність, рівність та взаємоповагу.

Джерела та література:

1. Бірчак Володимир, Рябенко Сергій. Дві агресії і ще одна. Як Росія «гібридно» воювала з Україною. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/02/23/153726/>
2. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр. У двох томах. Том 1. – Жовква: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.
3. Карпюк Олег. Генезис рашизму. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/reviews/2022/06/24/161480/>
4. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914—1921 років. Авт.колектив: А.Руккас, М.Ковальчук, А.Папакін, В.Лободаєв. – Харків: КСД, 2016. 352 с.
5. Пиріг Руслан. Криваві лекала нинішньої російської війни проти України. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/11/7/162005/>
6. Солдатенко В, Спроба досягнення порозуміння між УНР і РСФРР (кінець 1918 р. – початок 1919 р.). *Гілея. Історичні науки*. 2009. № 23. С.14-35.

СЕКЦІЯ 2. Регіональні аспекти розгортання Української революції 1917-1921 рр.

*Вікторія ПАНЧЕНКО,
кандидат історичних наук, голова Центру науки,
спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист ВСП «Житомирський
торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА НА ВОЛИНІ У 1917-1921 рр.

Постановка проблеми. Як і 106 років тому – в часи Української революції – вітчизняні музеї, архіви та галереї перебувають у скрутному становищі через бойові дії та брак фінансування. Починаючи від 24 лютого 2023 р. працівники музеїв вимушені були терміново переносити в укриття колекції, переходити на дистанційну роботу та шукати нові можливості для функціонування. За даними Міністерства культури від 15 червня 2023 р. 30 музеїв постраждали внаслідок повномасштабної війни. Деякі з них пограбовані, а інші, наприклад, музей імені Григорія Сковороди та Іванківський краєзнавчий повністю знищені. Деякі заклади розташовані на тимчасово окупованих територіях. Обрахований обсяг втрат, завданих культурній інфраструктурі від повномасштабного вторгнення, становить понад 270 мільйонів доларів [3]. В цих умовах вважаємо своєчасним пригадати досвід і стратегію виживання музеїв у воєнних умовах сторіччя назад.

Мета розвідки – проаналізувати досвід діяльності музеїв Волині у 1917-1920-х рр.

Виклад основного матеріалу. На початку XX ст. в Україні діяло 36 музеїв, а разом із музейними кімнатами при навчальних закладах їх кількість сягала ста [6; с. 23]. До 1917 р. класифікація умовна, бо характерною була невизначеність, пов'язана з безсистемним комплектуванням збірок. Музейні заклади різнилися як

за предметно-видовим складом матеріалів, так і за належністю та підпорядкуванням, оскільки єдиної державної мережі не існувало. Переважно музеї відкривали у великих містах і діяли вони завдяки самовідданий праці ентузіастів – М. Біляшівського, К. Мощенка, В. Модзолевського, Ю. Сіцинського, Д. Щербаківського, Д. Яворницького, меценатів – О. Бобринського, О. Поля, В. Тарнавського, Б. і В. Ханенків, Ф. Штейнгеля та інших подвижників, ряду наукових, культурно-освітніх товариств, статистичних комітетів, учених архівних комісій, навчальних закладів. За змістовно-тематичним характером матеріалів вони поділялися на археологічні, історичні, природничі, художні [5, с. 6].

В офіційному звіті керівництва Волинської губернії за 1923 р. йдеться, що у революційні часи тут діяло всього п'ять музеїв. Найкраще організованим із них був Губернський центральний музей, який розгорнув свою роботу, маючи дванадцять відділів із значною кількістю експонатів. Особливо відзначається ефективність функціонування археологічного, етнографічного відділів, які, незважаючи на виклики часу, знаходили можливість ще й проводити наукову діяльність [1, арк. 123]. Формування і розвиток цього музею як окремого науково-дослідного закладу тісно пов'язані з Товариством дослідників Волині. Спочатку музей займався лише поповненням його фондів, розміщенням і зберіганням колекцій та складанням каталогу. В той же час, роботи з виявлення і вивчення пам'яток давнини, збору і поповнення археологічних колекцій, покладалися на історичну секцію Товариства. Збирання артефактів тоді здійснювався шляхом організації і проведення екскурсій (польові дослідження – розвідки і розкопки) [7].

Крім губернського, у регіоні активно діяли ще чотири повітових музейні заклади – Старокостянтинівський, Овруцький, Заславський і Новоград-Волинський – невеликі за обсягом. У Старокостянтинівському музеї зібрані в основному картини, книги, рукописи і архіви із колишніх маєтків графів Потоцьких. Серед пам'яток старовини, які потребують охорони, у звіті відзначено палац родини Терещенків у с. Дениші, де на стелі є високохудожній розпис; палац Ільїнських у м. Романово, бібліотеки Тригирського і Любарського монастирів;

кургани і поховання найдавніших епох, будівлі старовинного зодчества в Овручі і Заславлі [1, арк. 123 зв.]. Великою проблемою революційного часу стало мародерство, розсіювання музейних та історичних артефактів у приватних руках, що не давало належним чином їх зберігати і обмежувало доступ до вивчення та експонування. Ускладнювало ситуацію відсутність спеціальної охорони та фінансів для подальшої комплектації фондів.

У роки революційних звершень (1917-1920 рр.) прогресивна інтелігенція на території регіону, будучи незалежною і об'єднавшись навколо діючих музеїв, докладала всіх зусиль, щоб зберегти пам'ятки минулого. Серед важливих питань, які вирішували громадські організації і державні пам'ятко-охоронні інституції в 1917 р. – на початку 1918 р., були облік і реєстрація пам'яток, наукове дослідження з описом вигляду, місця розташування об'єкта. В травні 1917 р. у Києві остаточно сформувався Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва України (ЦКОПСІМУ). Розуміючи важливість і невідкладність ремонтно-реставраційних робіт, рада комітету 21 лютого 1918 р. ухвалила рішення про створення комісії з виявлення пошкоджених архітектурних пам'яток. До комісії увійшли Ф. Ернст, В. Кричевський, Ф. Матушевський, В. Обремський, Д. Щербаківський та інші відомі культурні діячі [4, с. 167].

Поступово усвідомленою стала потреба увічнення подій і видатних діячів України революційного часу. На кінець березня 1918 р. Міністерство внутрішніх справ УНР прийняло рішення про зняття пам'ятників, що залишилися від російської імперії, та знищення зображень російського герба на установах і печатках [5, с. 10].

Перший державний орган управління архівною справою в Україні створено за доби Центральної Ради. Ним став Бібліотечно-архівний відділ Департаменту мистецтв Генерального секретарства справ освітніх (з 9 січня 1918 р. – Народного міністерства освіти УНР). Поряд із суто практичною діяльністю – «рятуванням архівної спадщини» у складних умовах Української революції, відділ розробляв основні напрями майбутньої архівної реформи: створення Національного архіву, розширення доступу до інформації, широка видавнича програма, заснування

археографічної комісії, повернення українських документів з російських архівів [2].

Однак вищеперелічені успіхи стосувались центру держави, а на околицях ситуація була доволі плачевною. У звіті Волинського губернського керівництва читаємо, що тутешні архіви – приміром родини Сангушків у Слауті, сім'ї Потоцьких у м. Антоніни та інші приватні документозбірні – безслідно знищені. Вціліли лише архіви державних установ у кількості близько 11 архівів, з яких десять перебувають у самому Житомирі і ще один у м. Старокостянтинові. Стараннями співробітників-ентузіастів фонди хоч і постраждали, проте навіть за таких умов збережено декілька мільйонів справ і деякі інші цінні матеріали [1, арк. 24 зв.].

19 квітня 1919 року на Правобережній Україні був створений Волинський губревком. 16 травня 1919 року при позашкільному відділі народної освіти губревкому був створений Волинський губернський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини – Волгубкопіс. Незабаром у всіх повітах губернії були створені повітові комітети охорони пам'яток мистецтва і старовини –повіткопіси [1, арк. 125].

Згодом прийнято рішення про ревізію і детальний опис експонатів Волинського Центрального музею з метою їх розподілу на дві категорії – 1) суто музейні історичні артефакти і 2) ті предмети і книги, які ще можуть бути використані у навчальному процесі новостворюваних трудових шкіл та Інституту народної освіти. При цьому майно музейного значення залишається як інвентар музею і рахується у тимчасовому користуванні Відділу освіти на умовах зазначених у «Положенні про педагогічну музей-лабораторію при Інституті народної освіти». Майно, що буде визнано комісією як наочне приладдя практичного значення, передається цілком у Відділ освіти і використовується ним на власний розсуд [1, арк. 24 зв.]. Така політика більшовицької влади справила негативний вплив на цілісність фондів, чимало експонатів було знищено чи пошкоджено.

Висновки і пропозиції. Період українських визвольних змагань став часом культурного відродження українського народу, коли досягнуто певних зрушень в пам'яткоохоронній сфері. За ініціативи культурних і наукових діячів були спроби обліку і реєстрації пам'яток історії, архітектури і мистецтва. Однак основні роботи по збереженню і вивченню історико-культурної спадщини здійснювались в основному у центрі, що обумовлювалось нестабільною ситуацією в регіонах, нестачею кадрів на місцях, недостатнім фінансуванням. Поряд із увагою до збереження експонатів та артефактів вагомою була робота із збиранням нових пам'яток вже періоду Революції та Першої світової війни. Ця ініціатива мала неоціненне значення, адже дозволила зберегти багато музейних предметів та документів. На сучасному етапі вся свідома громадськість поряд із волонтерством гуманітарним повинна займатись і справою збирання свідчень про нинішню російсько-українську війну.

Джерела та література:

1. Державний архів Житомирської області. ФР. 31, Оп. 1, Спр. 79. Протоколи наради завідувачів окружними відділами народної освіти разом із відповідальними працівниками губернського відділу народної освіти, Другого Волинського губернського з'їзду робітників просвіти. 1923-1924 рр. 141 арк.
2. Березанська Ірина. Розвиток архівної справи в Україні у період Української революції (1917 - 1920 рр.). URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/440/354>
3. Бондар Анастасія. Названо кількість зруйнованих музеїв та пам'ятників в Україні через війну. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/15/novyna/suspilstvo/nazvano-kilkist-zrujnovanyh-muzeyiv-ta-pamyatnykiv-ukrayini-cherez-vijnu>
4. Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. / упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк, 2012. – 214 с.
5. Денисенко Олена. Музейна справа в Українській державі (1918 р.): історія та сучасний дискурс. *Військово-історичний науковий фаховий журнал*. 2017. Вип. 17. С. 5-13.

6. Історико-культурна спадщина України: Проблеми дослідження та збереження. К., 1998. 398 с.

7. Тарабукін Олександр. Волинський центральний музей – регіональний осередок вивчення археологічної спадщини Східної Волині (1900-1924 рр.). URL.: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/89399/51-Tarabukin.pdf?sequence=1>

*Дмитро ЛУПЕЙ, студент II курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ НА ЗАКАРПАТТІ У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

Постановка проблеми. Лише в XX столітті територія сучасного Закарпаття міняла державну належність майже десяток разів. Впродовж XX століття край пережив цілу низку політичних змін, у цей час Закарпаття носило різні офіційні назви, що в тій чи іншій мірі відбивало специфіку політичного розвитку краю протягом століття: Руська Країна, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Підкарпатська територія, Закарпатська Україна, Закарпатська область. Міцні підвалини майбутньої державності були закладені ще у пам'ятних 1918 – 1919 роках.

Виклад основного матеріалу. Революційні події кінця жовтня 1918 р. і повалення монархії Габсбургів викликали значне піднесення поміж місцевого населення. У цей час угорський уряд 26 грудня так званий «Закон про Руську Країну», згідно з яким Закарпаттю надавалася автономія, яка була обмеженою, бо військова справа залишалася в компетенції угорських властей. Однак місцеве населення, виснажене багатовіковим тягарем колоніального становища під

угорською владою, вже недовіряло нововведенням, намагаючись вибороти для власної території кращі перспективи політичного розвитку. На території Закарпаття з'явилися нові представницькі органи – народні ради. [1, с.13]

Одні з них орієнтувалися на Україну, другі прагнули залишити край у складі Угорщини, а треті – приєднати Закарпаття до складу Чехословаччини. Загалом, за підрахунками істориків, у період 1918-1919 рр. у краї було створено близько 500 рад (від робітничих до національних). [6]

В західних околицях Закарпаття, в Спішській окрузі, ще 28 жовтня 1918 року постали місцеві українські організації, а 9 листопада 1918 р., на Пряшівщині, в Любовлі відбулось велике народне віче, під проводом отця Емельяна Невицького. На цьому віче було рішено відлучитись від Угорщини. [5, с. 24]

Ситуація у східній частині краю дуже швидко вийшла з-під контролю угорської влади. Щоб переломити ситуацію, за ініціативою прихильників угорської орієнтації 18 грудня 1918 р. у Мараморош Сиготі було скликано з'їзд, щоб обрати Сигітську Народну Раду. Однак замість генерації підтримки урядовим ініціативам, виступаючи засудили угорські плани. Їх виступи кілька разів переривали оваціями: *"До Києва хочемо", "До матері – України!", "Хай живе Україна!"*. [6]

Перші контакти представників Закарпаття з галицькими політиками відбулися напередодні розпаду Австро-Угорщини. Ще 15 жовтня 1918 р.о. Августин Волошин та професор Бокшай відправили до Відня професора А.Штефана, щоб дізнатися у керівника Української парламентарної репрезентації (УПР) Євгена Петрушевича, як їм діяти у випадку дезінтеграції Австро-Угорщини. Галицькі політики порадили закарпатським українцям передусім створити народні ради й національну міліцію, але не провокувати місцевих угорців, щоб вони не виступили проти українського руху. Як згадував пізніше А. Штефан, *"усі вони говорили тоді, що Закарпаття буде частиною України і "ми Вас заберем"*. [6]

На травень 1918 р. припадають перші контакти лідерів закарпатської еміграції з провідниками національно-визвольного руху чехів і словаків, зокрема з

Т.Масариком, який перебував тоді в США, і починає визрівати чехословацький варіант щодо майбутнього Закарпаття. [2]

31 січня 1919 року до Ужгороду прибув посол Томаша Масарика Фердинанд Писецький, який ознайомив членів Ужгородської Ради з меморандумом американських українців про приєднання Підкарпатської Русі до Чехословаччини.

В умовах, коли на території УНР тривала війна з більшовиками, Центральна Руска Народна Рада як надпартійний представницький орган в Закарпатті була створена 8 травня 1919 року в Ужгороді, об'єднавши всі народні ради краю, з метою вирішення державно-територіальної приналежності краю. Її головою був обраний Антоній Бескид, а його заступниками Августин Волошин, Михайло Стрипський, Михайло Бращайко.

Саме ці та інші представники взяли на себе роль провідників (політичної еліти) закарпатської спільноти, якій судилося прийняти значної ваги рішення – добровільне входження краю до складу новоствореної держави Чехословацької Республіки. Це рішення далось не просто, оскільки більшість населення все ж тяготила до возз'єднання краю з іншими українськими землями. [1, с.28]

Центральна Руска Народна Рада ухвалила рішення об'єднатися «з Чехословацьким народом на основі повної національної автономії». Виступаючи на засіданні Ради, Михайло Бращайко недвозначно заявив, що «420 делегатів із всіх частин Карпатської України вирішили приєднати Угорську Русь до України. Цю злуку неможливо здійснити внаслідок несприятливих воєнних подій. Але це серце і душу народу не змінить». [3]

Таким чином, тільки неможливість возз'єднати Закарпаття з Україною привела до того, що стало можливим включення краю до Чехословацької Республіки.

10 вересня 1919 року Сен-Жерменський мирний договір, укладений на Версальській мирній конференції з Австрією, зафіксував входження Підкарпатської Русі до складу Чехословаччини.

Висновки. В роки визвольних змагань на Закарпатті посилювався рух за возз'єднання з Україною, однак внаслідок несприятливих обставин на території

УНР, Закарпаття увійшло до складу Чехословацької Республіки на добровільній основі. Українська ідея на Закарпатті швидко прогресувала, що й вилилось у вікопомні рішення 21 січня 1919 року. Проте, згадані події стали цінним досвідом реалізації державотворчих надій.

Джерела та література:

1. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород:Видавництво «Карпати», 2008. – 256 с.
2. Віднянський С. Проблема самовизначення і розв'язання питань про державну приналежність Закарпаття після Першої світової війни/Віднянський С. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. № 16. - С. 104-115.
3. За злуку з Україною Закарпаття проголосувало сто років тому (інтерв'ю професора Сергія Федаки): <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/za-zluku-z-ukrainou-zakarpattia-progolosuvalo-sto-rokiv-tomu.htm>
4. Кушинський А. Закарпаття в боротьбі. – Буенос-Айрес: Видавництво Юліяна Середяка, 1981. – 222 с.
5. Пагіря О. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті у 1918-1919 рр. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5bdc71d006534/>

***Анна-Софія КАНЧІ, студент II курсу, ОО
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін***

**ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА – ФЕНОМЕН ТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА ЗАКАРПАТТІ В ДОБУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ**

Постановка проблеми. Одним з важливих етапів загальноукраїнського державотворчого процесу та політичного життя на Закарпатті стала історія

творення Гуцульської республіки, яка постала на теренах краю у листопаді 1918-го – грудні 1919-го років. Маленька держава, яка, базуючись на демократичних засадах, спромоглася за короткий час сформувати органи місцевого самоврядування, створила власні збройні сили та спробувала налагодити соціальне та економічне життя.

Виклад основного матеріалу. Осінь 1918-го ознаменувалася хвилею національно-визвольних революцій, в Угорщині також, новий уряд задекларував право національних меншин на самовизначення.

8 листопада 1918 року в центрі Ясіня було проведено багатотисячне віче, в якому взяли участь мешканці села та його околиць. Велелюдне зібрання піднесло свої руки з голосними вигуками “Хай живе наша Україна!”. Перед присутніми також виступили Василь Климпуш, Дмитро Іванюк, Кирило Рищук. Іван Кузьмич Марусяк запропонував прийняти рішення про відокремлення від новопроголошеної Угорщини й з’єднатися з Галицькою Україною. Результатом зборів було обрання місцевої ради із 42-х членів, яка дістала назву “Українська Народна Рада в Ясіні”. [5, с.19]

Новостворена Рада першою в краї заявила про свою українську орієнтацію й прагнення до об’єднання з Україною. Вона перебрала на себе законодавчі функції. Крім того, було створено виконавчий орган – Головну управу в складі 12 осіб. Важливу роль у діяльності Ясінської Народної Ради та виконавчих органів влади відігравала створена переважно із колишніх військовополонених «Народна сторожа» на чолі з Степаном Клочураком. [3, с. 49]

Народна Рада створила ряд комісій, голови яких були зобов’язані звітуватися перед Головною управою. Ось їх склад: Іван Пасулько — шкільна комісія, Іван Тимчук — лісова, Степан Колочурак (батько) — лісових робіт, Василь Климпуш — торгівельна, Юрій Кабалюк — харчова, Дмитро Іванюк — адміністративна, голова ради, військова. [1, с. 24]

Виділено значні кошти із сільської скарбниці на відбудову доріг, мостів і будинків, зруйнованих війною, демонтаж військових укріплень. Завдяки діяльності різних комісій, які були створені в структурі Головної управи Ради,

вдалося частково відновити соціально-економічний стан післявоєнної напівзруйнованої Ясіня та її околиць. Розпочалися роботи з спорудження приміщень для громадських, адміністративних та військових установ, народних шкіл. [4, с.148]

Головним завданням Української Народної Ради в Ясіня на початковому етапі її існування стало встановлення контактів із Державним секретаріатом ЗУНР у Станіславові. У перші дні січня 1919 року С.Клочурак удвох з Ю.Брацайком їздили до столиці ЗУНР Станіслава (нинішній Івано-Франківськ), мали переговори з її лідерами К.Левицьким і Є.Петрушевичем. [2]

Проте, маючи намір вбивати клин у відносини із сусідньою Угорщиною, через територію якої проходили важливі лінії постачання, західноукраїнський уряд вирішив підтримувати закарпатських гуцулів неофіційно. Закарпаття залишалося під військовим та політичними контролем Угорщини. Державний секретар військових справ ЗУНР Дмитро Вітовський погодився тільки на неофіційну відправку групи старшин і вояків Української галицької армії як добровольців на допомогу в організації майбутніх збройних сил на Закарпатті.

Намагаючись відновити свій контроль над північно-східними гірськими районами Закарпаття, угорська влада наприкінці грудня 1918 року відправила до Ясіні урядового комісара Кальмана Фізешірі.

У зв'язку з цим, за попереднім планом, на православне Різдво у ніч із 6 на 7 січня 1919 року в с. Ясіня Степан Клочурак разом з братами Климпушами, Дмитром Німчуком та Михайлом Сабадюком таємно зібрали 86 озброєних гуцулів, членів роззброєної угорцями Гуцульської народної оборони, до яких долучилися 23 старшини і вояки-добровольці УГА, що прибули з Коломиї. Група С. Клочурака роззброїла угорський гарнізон (620 солдатів на чолі з підполковником) у колишньому шпиталі та римо-католицькій школі. До третьої ранку противника нейтралізували без жертв, лише 11 угорських і 8 українських вояків отримали поранення. Полонених упродовж тижня відправили частинами в Угорщину. Останнім – начальника гарнізону під зобов'язання не брати участі в будь-яких акціях проти Ясіня. [4, с.149]

8 січня 1919 року на загальних зборах мешканців Ясіня та навколишніх сіл було відновлено Українську Народну Раду, що проголосила незалежну Гуцульську Республіку й у спеціальному зверненні закликала населення Закарпаття до збройного опору угорському пануванню. Законодавчим органом сформованого державного утворення стала Українська Народна Рада у складі 42 осіб (парламент), а виконавчим – спеціальні секції Ради (уряд) із 12 членів, які щотижня звітували про виконану роботу. [3, с. 49]

Степан Ключурак очолив законодавчу та виконавчу гілки влади і був командувачем збройних сил, виконуючи, по суті, президентські функції. Проголошена республіка неформально вважалася складовою частиною ЗУНР, приєднання до якої відкладалося з огляду на несприятливі міжнародні обставини. Вищим органом державної влади Гуцульської Республіки була Народна Рада. Виконавча влада належала Головній Управі (12 осіб), котра призначалася Народною Радою та поділялася на комісії (секції).

До війська зголошувалося немало добровольців, як гуцулів, так і солдатів УГА, у результаті чого в середині січня 1919 р. воно вже складалося з двох куренів (батальйонів) загальною чисельністю понад тисячу вояків і старшин. [5, с. 22]

Юрисдикція Гуцульської Республіки поширювалась на територію близько 1 тис. кв. км і населення 20 тис. осіб. Центр (столиця) – Ясіня, тоді важливе прикордонне село з густо населеними присілками. Офіційно використовувались українська національна символіка і 147 військові відзнаки. Українська мова була державною, нею навчали у школах і вели діловодство. [4, с.146]

13 січня 1919 року три укомплектовані гуцульські сотні, поповненні новоприбулими стрільцями та старшинами УГА, під командуванням Ключурака вирушили в напрямку на Мараморош-Сигіт для з'єднання з тамтешньою Радою.

16 січня 1919 року українські війська (1100 осіб) зайняли Мараморош-Сигіт. Однак на цей населений пункт висунула претензії сусідня Румунія, переважаючи війська якої 17 січня оточили місто. Під час відступу поблизу Сигітської Комори через необачність українських старшин два гуцульські загони потрапили в

оточення румунських військ. Після цієї поразки окружна команда ЗУНР у Коломиї віддала наказ про відкликання всіх галичан із території Закарпаття.

Після трагічних подій у Сиготі гуцульські війська відступили на околиці Ясіня й надалі контролювали цю територію до початку червня 1919-го. На початку квітня 1919 року Степан Ключурак домігся від державного секретаря Західної Області Української Народної Республіки Сидора Голубовича надання економічної допомоги Гуцульщині. Було відновлено залізничне сполучення з Раховом, Коломиєю та Станіславовим, реконструйовано зруйновані війною сільські будівлі, почали функціонувати школи.

Гуцульська Республіка проіснувала до 11 червня 1919 року, тобто до тих пір, коли румунські війська увійшли до Ясіня. Багатьох членів Ради заарештували. Така доля спіткала і Степана Ключурака. Та, незважаючи на окупацію румунами Гуцульщини, місцеве населення продовжувало боротьбу в партизанських загонах. Чимало гуцулів вступили до Української галицької армії та в її рядах брали участь у національно-визвольних змаганнях українського народу. [1, с.27]

За Сен-Жерменським договором 10 вересня 1919 р. край відійшов Чехословаччині. Народна Рада в Ясіні діяла як орган самоврядування до 30 серпня 1920 р., коли чехословацька влада повністю опанувала регіоном. [4, с.151]

Висновки. Гуцульська Республіка стала важливим етапом розвитку не лише політичного життя на Закарпатті, а й загальноукраїнського державотворчого процесу. Досвід республіки, попри невдачу, відродився в житті Карпатської України. Чимало діячів, які творили українську державність у Ясіні, через два десятиліття стало біля керма нової державної формації українців.

Джерела та література:

1. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2008. – 256 с.
2. За злуку з Україною Закарпаття проголосувало сто років тому (інтерв'ю професора Сергія Федаки): <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/za-zluku-z-ukrainou-zakarpattia-progolosuvalo-sto-rokiv-tomu.htm>

3. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура/україномовний варіант укр.-угор. Видання/Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець; [Редколег.: Ю.Остапець, Р.Офіцинський, Л.Сорко, М.Токар, С.Черничко]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.

4. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2018 рік. Рекоменд. бібліограф. посібник. – Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2017. – С. 146-153.

5. Королько А., Павлючок Я. Гуцульська республіка 1918-1919 рр. До питання організації «січневого зриву» і становлення української влади на Закарпатській Гуцульщині. *Вісник Підкарпатського університету. Історія*. 2010. Вип. 17. С. 17-25.

6. Кущинський А. Закарпаття в боротьбі. – Буенос-Айрес: Видавництво Юліана Середяка, 1981. – 222 с.

Яна ДОБЕЙ, студент II курсу, ГРС

*ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист*

ХУСТСЬКИЙ КОНГРЕС 21 СІЧНЯ 1919 РОКУ: КРОК ДО СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Наслідки Першої світової війни надали нового дихання національно-визвольній боротьбі українців, зокрема, і на території Закарпаття. Вона проявилася в спробах формування власних представницьких органів та нових політичних відносин. Реалії рішення Хустського конгресу підтверджують прагнення закарпатців до державного життя та єднання з Україною.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на складність суспільно-політичної ситуації, на більшості території краю активно проходила підготовка до

скликання з'їзду (конгресу) представників народних рад, на якому планувалося вирішити головне питання тогочасності – в межах якої країни продовжать своє життя місцеві жителі краю. Організатори підготували звернення до населення із закликом єдності українського народу. Обрання делегатів на конгрес здійснювалося шляхом виборів на місцевих зібраннях.

Активна підготовка до з'їзду розпочалася після звернення Мараморош-Сігетської Ради до інших народних рад Закарпаття 18 грудня 1918 р., в якому, зокрема, зазначалося: «Треба нам зійтися на великі збори до Хуста у вівторок, 21 січня 1919 року. Там ми скажемо, з ким маємо жити. Запрошуємо на ті збори увесь руський народ. Просимо кожную сільську і кожную громадську Раду, щоб на ці збори вислала... своїх послів-делегатів, котрих народ обере.... Покажимо, що і ми такі люди, як другі! Самі будуймо свою майбутність!». [1, с.]

У відповідь на це звернення, в якому пропонувалося від кожної тисячі жителів обирати одного делегата, повсюдно на Закарпатті наприкінці 1918 – на початку 1919 років проходили збори. До участі в конгресі було залучено 420 делегатів та запрошено близько тисячі гостей. Регіони краю були представлені по різному:

- Мараморош надіслав делегатів із 80 населених пунктів,
- Берег – 57,
- Угоча – 29,
- Ужанський комітат представляли жителі 9 населених пунктів.

Із 400 сіл і міст тогочасного Закарпаття у Хустському конгресі брали участь жителі 175 населених пунктів. [3]

Отже, якщо ці збори в Хусті і не були справді всенародними (адже делегати представляли лише частину населення Закарпаття – переважно його центральні та східні райони), все ж безперечним є факт, що вони стали найбільш представницьким політичним форумом закарпатців в доленосний для їх краю час. [6]

21 січня 1919 року в Хусті було проведено засідання Всенародного конгресу українського населення Закарпаття, який обрав Михайла Бращайка своїм головою.

Приїхали навіть кілька представників з Пряшівщини та один богослов з Бачки. Конгрес почав роботу з богослужіння у Хустському храмі. Після цього відбулись виступи десятків делегатів, що підтримали входження до України. Багато хто при цьому опирався на рішення, прийняті у них вдома: меморандум Народної ради у Сваляві 16 грудня 1918 р., рішення окремих сільських сходів. [3]

З оригіналу: «Протокол писаний 21-го януаря (січня) 1919 в Хусті на всенародніх зборах угро-руського народу, котрі відбулися в гімнастичній залі державної горожанської школи:

1. Всенародні Збори Угорських русинів-українців з дня 21-го януара 1919 року висказують з'єднати всіх 17 русинів-українців з комітетів Мараморош, Угоча, Берег, Земплин, Шариш, Спіш и Абауй-Торна і прилучення русинами-українцями заселених земель до Соборної України. Просячи, щоб нова держава при виконуванню (переведенню) сеї злуки узглядила особливе (окремішне) положення угорських русинівукраїнців...

2. З огляду на повисше рішення постановляють збори, що руський народ не пішле послів своїх до угорського парламенту.

...

7. Народні збори вибирають для ведення справ русько-українську народню Центральну Раду із сто членів і уповномочують її заступати русинів на Угорщині все і всюди де сього потрібно проти інших народів і зробити все, що кожного часу в інтересі русько-українського народу уважає за потрібне...» [1, с.20-21]

Спільне рішення висловлювало думку краян співіснувати в єдиній Українській державі, але з надією автономного управління. Одночасно було категорично заявлено про небажання жити в Угорщині. На з'їзді, який закінчився гімном “Ще не вмерла Україна”, було засновано 100-членну Руську (Українську) Центральну Народну Раду (РУЦНР) на чолі з Михайлом Брацкайком. [3]

За деякими даними, про рішення Хустського з'їзду було повідомлено і Київ, зокрема телеграмою від Ю.Брацкайка, і навіть владу радянської України в Харкові. Наступного після Хустських зборів дня, 22 січня 1919 р., на Соборній площі в

Києві, де відбувався історичний акт Злуки, представники ЗУНР вже говорили і від імені Закарпаття, хоча про рішення закарпатців в Хусті могли ще й не знати.

30 січня 1919 року часопис «Закон і право» опублікував історичні документи свята злуки (об'єднання) УНР і ЗУНР. На сьогоднішній день вони становлять собою бібліографічну рідкість. В часописі вміщені Грамота Української Національної Ради про об'єднання ЗУНР з Великою Україною від 16 січня, Універсал Директорії від 22 січня, а також резолюція, декларація й універсал Трудового Конгресу України від 28 січня. У всіх цих документах Угорська Україна вважається складовою частиною Соборної Української держави. [4, с.50]

Висновки. На Хустському з'їзді черговий раз пролунала ідея возз'єднання закарпатських земель з Україною. Політичні події наступних днів і місяців не дозволили на практиці реалізувати це возз'єднання. Всупереч поширеній думці про відірваність Закарпаття від решти території, в краї на початку ХХ століття спостерігаються тісні зв'язки з іншими українськими землями і тверде бажання жити в соборній державі, про що свідчать рішення не лише Хустського конгресу, але і подальша тривала боротьба, що знайшла своє втілення в проголошенні Карпатської України.

Джерела та література:

7. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2008. – 256 с.

8. Віднянський С. Проблема самовизначення і розв'язання питань про державну приналежність Закарпаття після Першої світової війни/Віднянський С. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2007. № 16. - С. 104-115.

9. За злуку з Україною Закарпаття проголосувало сто років тому (інтерв'ю професора Сергія Федаки): <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/za-zluku-z-ukrainou-zakarpattia-progolosuvalo-sto-rokiv-tomu.htm>

10. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура/україномовний варіант укр.-угор. Видання/Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець; [Редколег.: Ю.Остапець, Р.Офіцинський, Л.Сорко, М.Токар, С.Черничко]. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.

11. Пагіря О. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті у 1918-1919 рр. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5bdc71d006534/>

***Захар СЯГРОВСЬКИЙ, студент II курсу, П-16
ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Вікторія ПАНЧЕНКО,
кандидат історичних наук, голова Центру науки,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист***

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІСНУВАННЯ ГУЛЯЙПІЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Постановка проблеми. В умовах триваючого державотворення та пошуків найефективнішої форми організації влади в Україні все частіше виникають заклики до народної влади та анархічного устрою суспільства. Відомими політичними групами і партіями цього напрямку нині є Пряма дія, Революційна Конфедерація Анархістів-Синдикалістів імені Нестора Махна (РКАС), Асоціація рухів анархістів та Союз анархістів України (САУ). Однак чи дійсно анархізм є «панацею від усіх бід» та найбільш дієвою формою організації народу? Чи все-таки така система державного устрою нежиттєздатна і є простою спробою тимчасово дестабілізувати життя у країні?

Мета статті – на прикладі однієї із найвідоміших анархічних утворень початку ХХ ст. – Гуляйпільської республіки Н. Махна – оцінити спроможність такої форми впорядкування існування народу.

Виклад основного матеріалу. У першій третині ХХ ст. українські землі стали ареною революційної боротьби та експериментами з побудови «нового світу». В Україні, анархістські ідеї були здатні захопити і підняти на боротьбу

десятки тисяч чоловік, що мріяли про свободу і рівність. Загострення соціальних протиріч, відчуження верховної влади від суспільства, невдоволення внутрішньою і зовнішньою політикою, яку проводила влада, формування робітничого руху призвели до створення анархістського руху в Україні, який формувався як частина міжнародного анархістського руху [3].

Гуляйпільська Група Анархо-комуністів (ГТАК) спочатку складалась із 80 членів, переважно неграмотних селян і робітників. На противагу органу Тимчасового уряду – Громадському комітету, Н. Махно за допомогою місцевих учителів і зі схвалення загального сходу жителів села створив Селянську раду, яка до літа 1917 р. стала найвпливовішою політичною силою в окрузі [2].

У жовтні 1919 р. Н. Махно на чолі Револьюційної повстанської армії України захопив величезні простори у південно-східних регіонах України. Саме тут він здійснив спробу побудувати свою анархістську державу, створивши на частині територій сучасних Дніпропетровської, Запорізької, Луганської і Донецької областей т.зв. Південноукраїнську трудову федерацію. Спочатку нове утворення називалось Вільний район. Саме так воно згадано у спогадах Н. Махна і в «Історії махновського руху». Назву Південноукраїнська трудова федерація придумали вже постфактум у подальших працях із дослідження анархістського руху. Вона проіснувала недовго, бо з усіх боків була оточена ворожими силами [5].

Вищезначена назва відповідає суті, адже вона, по-перше, була розташована на Півдні України, по-друге, в основі будівництва органів місцевого самоврядування лежав трудовий принцип, по-третє, в основі був федеративний принцип. Був поділ на волості, мешканці яких збиралися на з'їзди представників різних місцевих рад, також утворювали загальні з'їзди селян, робітників і повстанців Вільного району. Усього було п'ять таких з'їздів [5].

У цього Вільного району був постійно діючий орган влади – Військово-революційна рада, як представництво 32 волостей [2]. Вона об'єднувала представників селянських сходів, представників робітничих організацій, профспілок і військових частин. Колективи делегували своїх представників, які з'їжджалися на з'їзди селян, робітників і повстанців, оновлювали Військово-

революційну раду й давали їй певні завдання. Ці доручення виконували комітети й комісії, які діяли при Військово-революційній раді.

Законодавчим органом були з'їзди, а Військово-революційна рада була як виконавчий орган. Але в процесі своєї діяльності узурпував частину повноважень з'їздів. Військово-революційна рада складалася з 21 особи: 12 представників від села і 9 представників від армії та з міст. Але в процесі розвитку вона то збільшувалася, то зменшувалася. Врешті, у травні 1920 р. командувач Революційно-повстанської армії України Н. Махно очолив Військово-революційну раду, об'єднавши у своїх руках і військову, і цивільну владу. Таким чином, він підтвердив позицію керівника конфедерації анархістських організацій України «Набат» Арона Барона, який звинувачував Нестора Івановича у відході від анархізму й побудові власної держави [1, с. 12].

У процесі формування Вільного району відходять від майже всіх засад анархізму й анархо-комунізму. Наприклад, у січні 1920 року в спільному зверненні Військово-революційної ради й командирів Революційно-повстанської армії України йдеться про те, що метою боротьби є знищення більшовицької диктатури, буржуазно-поміщицького ладу і побудова справжнього соціалістичного ладу. Але соціалістичний лад передбачає наявність держави! В лютому 1920 р. вони пишуть, що повинні відбутися Всеукраїнські установчі збори, на яких мають бути виписані закони, за якими буде жити вся Україна [5].

Махновці намагалися збудувати нове суспільство – Українську Трудову федерацію, і здавалося, їм таки вдалося почати це будівництво... Але немає ідеальних людей і неможливо перестрибнути через епохи, війни, зламавши основи цивілізації. Історія існування «махновської України» – це не тільки захоплюючий історичний міф, а досвід проб і помилок, героїзму і романтизму, історія нації, що народжувалася для історичного прориву [4, с. 288]. Насамкінець зазначу, що Н. Махно в еміграції з гіркотою спостерігав за остаточним розгромом Гуляйполя – мрії, що так і не реалізувалася, про державу без влади.

Висновки. Отож, Н. Махно проголошував анархістські гасла. А анархія, в теорії, заперечує державу. І тут він встановлює владу, що є однією із ключових

ознак держави. Зауважимо, що у махновців було два ідеали: ідеал анархії та ідеал Запорозької Січі. В цілому, риторика офіційних видань махновського руху дуже змінюється. У 1919 році з'являється питання, що потрібно сформувати єдиний орган, який представляв би волю селян і робітників і який би створив законодавство для всієї України. Тому доходимо висновку, що ідея чисто анархічного устрою як форми самоорганізації мешканців певної території є утопічною і може існувати короткий час лише як проміжний етап у державотворенні, який, втім, теж не є результативним.

Джерела та література:

1. Белаш О.В., Белаш В.Ф. Дороги Нестора Махно : іст. розповідь. К.: РВЦ «Проза», 1993. 591 с.
2. Гуляйполе – вільна держава батька Махно. URL: <https://we.org.ua/history/gulyajpole-vilna-derzhava-batka-mahno/>
3. Савченко В. А. До питання виникнення анархістського руху в Україні. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2015. Вип. 24. С. 113–122.
4. Савченко В.А. Проект «Україна». Махновська трудова федерація (1917-1921 рр). Харків: Фоліо, 2018. 304 с.
5. Шурхайло Д. Нестор Махно намагався поєднати два ідеали: анархії та Запорозької Січі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30226380.html>.

СЕКЦІЯ 3. Визначні діячі Української революції 1917-1921 рр.

*Ліліанна РОМАНЧАК, студент II курсу, ОО
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».
Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

ПРЕЗИДЕНТ УНР В ЕКЗИЛІ АНДРІЙ ЛІВИЦЬКИЙ

Постановка проблеми. Протягом майже 72-х років Державний Центр УНР в екзилі репрезентував Україну за кордоном і всіма доступними засобами домагався відновлення незалежності України. І одною з найбільш знакових і вагомих у цьому процесі не простої боротьби за право на державність, яка тривала, навіть коли уряду довелось мігрувати, став Андрій Лівіцький, котрий обіймав посаду президента УНР (голови Директорії) з 1926 до 1954 р.

Виклад основного матеріалу. Андрій Лівіцький – адвокат, український державний і громадсько-політичний діяч, правник, член Української Центральної Ради і ЦК Селянської спілки, міністр юстиції УНР, Голова Ради Народних Міністрів УНР, Голова Директорії УНР та Головний отаман військ УНР, президент Української Народної Республіки в екзилі. [3]

Народився 12 квітня 1879 року на хуторі Красний Кут на Полтавщині. Рід Лівіцьких мав давнє козацько-старшинське походження. У 1896 році вступив до Київського університету Святого Володимира, де навчався на математичному і правничому факультетах.

16 березня 1917 року Андрія Лівіцького призначено Золотоніським повітовим комісаром, а 1 серпня 1917 року – Полтавським губернським комісаром. Згодом увійшов до складу Українського національного союзу, організації опозиційної до гетьманського уряду.

Андрій Лівицький став одним із організаторів та керівників, головою комісії по скликанню Трудового Конгресу, який у січні 1919 року затвердив історичні документи – Універсал Директорії УНР про об'єднання УНР та ЗУНР.

15 лютого 1919 року Андрія Лівицького призначено членом консультації при міністерстві юстиції, це була перша його висока посада в Уряді УНР.[2, с. 13]

У квітні 1920 р. Андрій Лівицький, який очолював українську дипломатичну місію, підписав двосторонню політичну та військову конвенцію з Польщею – Варшавський договір. Підписання Варшавського договору стало однією з ключових подій у політичній біографії Андрія Лівицького. Він особисто вважав його перемогою як української, так і польської демократії, котрі прагнули порозуміння між Україною та Польщею. В листі до графа Михайла Тишкевича 27 квітня 1920 р. А. Лівицький відзначив: «Ще один етап в історії боротьби за нашу державність пройдено. Ми заключили з Польщею договір, по якому Польща визнає нашу незалежність і наш уряд на чолі з Головним Отаманом Петлюрою».[3]

Голова Директорії УНР Симон Петлюра у своїй подяці Лівицькому відзначав, що «завдяки Вашому такту, витримці і глибокій вірі в державницько-творчі сили нашого народу Ви безвідмовно віддалися важкій роботі, не дивлячись на недовіру і малодушність, які переважали серед непостійних кіл нашого суспільства як в Україні, так і за кордоном. І нарешті Ваша робота призвела до бажаного завершення.» Попри те, що з роками значення цього договору неодноразово переосмислювалося, і сприймався він неоднозначно, Андрій Лівицький мав на це чітку відповідь: «Хай судить Нас історія, Ми з радістю приймемо вирок, навіть жорстокий вирок, аби він був винесений вільним українським народом в Незалежній Українській Державі.» [4]

У 1922 р. Андрій Лівицький очолив Уряд Української Народної Республіки, а після вбивства Симона Петлюри з 1 червня 1926 р. став заступником голови Директорії і Головним отаманом військ УНР, очолив Державний центр УНР на еміграції. Андрій Лівицький просував ідею створення єдиного політичного фронту українських партій. За даними радянської закордонної розвідки

платформу такого об'єднання підписали Уряд УНР, група Микити Шаповала, «есефи» Ковалевський і Залізняк, Мазепа від «есдеків» і Кость Мацієвич від імені українців у Румунії, а також представники галичан. [2, с. 50]

Після завершення Другої світової війни, коли з новою силою актуалізувалося питання про об'єднання української еміграції, за ініціативою Андрія Лівницького було створено Українську національну раду – еміграційний передпарламент, куди увійшли представники всіх українських еміграційних партій, які обстоювали ідею незалежності України.

На Українську Національну Раду покладалися функції тимчасового законодавчого представництва, аж до моменту скликання на звільненій від окупації українській території Установчих Зборів. У тому ж 1948 році, після реорганізації Державного центру, в складі якого було введено посаду президента, Андрія Лівницького обрали першим Президентом Української Народної Республіки в еміграції. [1]

Заснування Української Національної Ради стало однією із завершальних подій політичної кар'єри Андрія Лівницького. У своїй промові він наголошував: «Високі збори! Своїм законопроектом, прийнятим і ухваленим нашим Урядом, політичні угруповання зафіксували традицію і легальність нашого Державного Центру. Авторитетні організації без різниці світоглядів, на 30-му році нашої визвольної боротьби, однозгідно визнали, що Державний Центр Української Народної Республіки є єдиною легальною репрезентацією України і великого українського народу!». [4]

Помер Андрій Лівницький у 1954 році у місті Карлсруе (Німеччина). У 1965 році перепохований на українському цвинтарі святого Андрія в Баунд-Бруці (США).

Висновки. Андрій Лівницький протягом двадцяти восьми років, найдовше з усіх українських державних діячів, очолював Державний Центр УНР в екзилі, був першим президентом Української Народної Республіки. Феномен існування уряду Української Народної Республіки в екзилі повинен бути належно оцінений сучасниками та дослідниками історії України, адже саме він зберігав

державотворчі традиції українського народу. Постать Андрія Лівницького залишається однією з найвпливовіших у тривалій боротьбі за збереження української держави, адже саме йому довелось стати першим президентом УНР і тривалий час в умовах практичної відсутності союзників та гострих протиріч в українських колах, об'єднувати емігрантську спільноту і берегти державницькі символи України. Саме діяльність Лівницького і його наступників дала змогу 22 серпня 1992 року передати представникам посталої нової, вільної та незалежної України символи державної влади, підкресливши спадковість традицій.

Джерела та література:

1. Левченко Л. Роздуми про уряд УНР в екзилі. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/08/26/161724/>
2. Лівницький Андрій. Листування (1919–1953 роки) / Упорядкув., вступ. ст., заг. ред. Я. Файзуліна. – Український інститут національної пам'яті. – Київ : Фенікс, 2019. – 688 с.
3. Президент УНР Андрій Лівницький. Об'єкт розробки МДБ УРСР «Зубр»: <https://szru.gov.ua/history/stories/prezydent-unr-andrii-livytyskyi--obiekt-rozrobky-mdb-ursr-zubr>
4. Файзулін Я. «Хай судить нас історія». До ювілею Андрія Лівницького. Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/04/12/153969/>

*Христина САВЧИН, студент II курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».
Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних дисциплін*

**ПЕТРО БОЛБОЧАН – «ЗАЛІЗНИЙ» ПОЛКОВНИК ВІЙСЬК УНР:
ГЕРОЙ І ЖЕРТВА РЕВОЛЮЦІЇ**

Постановка проблеми. Полковник Болбочан в історії українського державотворення залишається легендарною постаттю. Свого часу був командиром найбільш боєздатного дисциплінованого з'єднання української армії - Запорізького корпусу. Проте, Болбочан залишається і одним із найбільш суперечливих персонажів, оскільки відомий як блискучим походом на Крим, так і обвинуваченнями у спробі захоплення влади. За свої короткі 35 років він досяг вершин військових перемог і зазнав не менш болючих поразок. Тому життєпис полковника Болбочана досі залишається однією з знакових тем у вивченні досвіду та уроків української революції.

Виклад основного матеріалу. Уродженець Чернівеччини з родини священника, закінчив духовну семінарію, а згодом - Чугуївське юнкерське училище. Учасник Першої світової війни як офіцер 38-го Тобольського полку, нагороджений кількома орденами.

Петро Болбочан створив найбільш боєздатну частину української армії – «Запорізький курінь», який переріс у найбільш боєздатну в армії УНР дивізію. Він звільнив схід України, Крим. [4]

Нерідко полковник П. Болбочан особисто вів своїх вояків у бій. За цього «грізного супротивника советської влади» (живого чи мертвого) більшовики обіцяли 50 тис. карбованців. Особиста вдача П. Болбочана як професійного військового й талановитого командира сприяли поширенню його авторитету серед вояків.

Болбочан не належав до жодної політичної партії, більше того, постійно підкреслював, що військо мусить бути аполітичне.

Участь у Кримському поході. Україні був потрібний Крим, адже Кримський півострів – це ключ до Чорного моря. 10 квітня 1918 р. Запорізький корпус, за наказом військового міністра УНР Олександра Жуковського, сформував дві оперативні групи – Кримську під командуванням полковника Петра Болбочана і Донецьку під проводом полковника Володимира Сікевича. За короткий час існування Запорізький корпус став одним з найбільш боєздатних в Армії УНР. Його найкращою військовою частиною був 2-й Запорізький піший полк на чолі з

полковником П. Болбочаном. Полк був міцно згуртований, «зберіг кращі традиції російської армії» і водночас «був національним полком, бо мав патріота командира». Полк був найбільшим у корпусі за чисельністю, нараховував близько 4 тис. бійців, 70-80% яких складали професійні офіцери та представники інтелігенції. [2]

Напередодні полковник зустрівся з генералом фон Кошем, командиром 15-ї ландверської дивізії, яка також наступала на Крим. Болбочан був змушений, як молодший за рангом, відкрити Роберту Кошу мету своєї експедиції і визнати його верховенство у разі проведення спільних операцій. Кош відмовляв Болбочана від прориву через Сиваш, пропонував йому дочекатися понтонів або взяти німецькі бронепоезди. Але той відмовився, оскільки прагнув досягти Севастополя першим, а крім того, зовсім не збирався штурмувати Чонгарські позиції «у лоба». [1, с. 97]

Блискавична військова операція, проведена полковником Болбочаном на Сиваші, вирішила не тільки успіх майбутньої Кримської операції, але й уберегла Кримську групу від значних втрат особового складу. Більшовики, не сподіваючись непередбачуваного наскоку, не встигли приступити до оборони переправи.

Сотник [Борис Монкевич](#) про цю операцію згадував: «Це стало можливим лише завдяки вмінню Болбочана передбачати дійсний стан речей у ворожому таборі, відгадувати його (ворога) психологію і моральний стан, а також дякуючи хитрощам Болбочана, оскільки Перекоп звичайним приступом ... здобути було б неможливо» [3, с.131-132]

Не чекаючи надходження решти сил, полковник Болбочан дав наказ переслідувати ворога на кримській території. Увечері 22 квітня 1918 року Кримська група з боєм захопила Джанкой — першу вузлову станцію в Криму, що дало їй можливість для розгортання подальшого наступу.

Головні сили мали завдання просуватись на Сімферополь. Авангард на вантажівках під прикриттям броневих автомобілів з причепленими гарматами просувався шосейною дорогою, головні сили їхали ешелонами слідом за бронепоездом Шандрука.

За словами Бориса Монкевича, «Це був майже триумфальний похід. Учасники цього походу на ціле життя не забудуть його. Ешелони з Запоріжцями помалу посувалися вгору. Козаки співали пісні, а дута оркестра вигравала марші. ... Ніхто не думав про ті бої і ту небезпеку, яка жде їх у майбутньому. ... Ворог не робив майже жадного спротиву та і не мав він великих сил в цьому напрямку». [3, с.286]

Надвечір 23 квітня Кримська група, вибивши «червону» алогу, зайняла Сарабуз (нині — *Гвардійське*). Болбочан вишикував свої сили у бойові порядки та подався назустріч ворогові. Більшовики спробували атакувати «у лоба», але зустрічним вогнем були зупинені. А побачивши, що українські частини беруть їх у кліщі, відступили назад до Сімферополя, розібравши за собою колію. Тим часом з тилу наблизилася «червона» кавалерія, але й вона після короткої перестрілки відійшла ні з чим. [1, с.111]

Ранком 24 квітня 1918 року Кримська група перейшла у новий наступ на Сімферополь двома шляхами: шосе та залізницею. Потім передовий загін українців зайняв Бахчисарай, а кінні дозори дісталися околиць Севастополя. Але 26 квітня частину армії УНР в Сімферополі та Джанкої заблокував німецький корпус, а Кош ультимативно зажадав, щоб Болбочан повернувся на материк. [2]

Центральна влада у Києві фактично самоусунувшись від вирішення проблем власного війська. Врешті, до 29 квітня головні сили Кримської групи повернулися до Мелітополя, а 10 травня до них приєднався кінний ар'єргард.

Болбочан продовжив службу і в гетьманаті, попри його негативне ставлення до Скоропадського, а згодом – за часів Директорії УНР.

У грудні 1918 року Петра Болбочана призначають командувачем Лівобережної групи Армії УНР, що протистояла Червоній армії зі східного напрямку.

Голова Директорії Володимир Винниченко, який боявся виглядати в очах більшовиків «недемократичним», був вкрай обурений діями Болбочана, назвав його «виразним і свідомим реакціонером», який «убив на всьому Лівобережжю

авторитет і вплив Директорії». Винниченко навісив на нього наліпку «найлютішого противника і ворога» Директорії. [2]

Ситуація на Лівобережжі складалась критична, проте, обіцяної допомоги Болбочан не отримував, тому наказав своїм військам відступити. Відчувається гірке розчарування П. Болбочана діями провідників УНР, а також безмежна втома від боротьби не лише на фронті, але й з партійними та урядовими чиновниками, які виявляли все більше байдужості до ситуації на фронті і повну неспроможність до конкретних дій для захисту України. Разом з тим, П. Болбочан ніколи не виступав проти українського уряду. Як дисциплінований і відповідальний командир, він виконував усі накази головного командування армії. Проте він відверто критикував непослідовну, суперечливу політику проводу та його міністрів, чим викликав незадоволення останніх та налаштовував їх проти себе. [4, с. 60]

22 січня 1919 року, після того, як війська таки залишили Харків та Полтаву, Петра Болбочана було усунуто від командування Запорізьким корпусом. За наказом сотника Омеляна Волоха його заарештовують. Згодом Волох здійснив кілька антиурядових акцій і, вкравши державну скарбницю, перейшов на бік більшовиків.

Основною причиною недовіри уряду до Болбочана були політичні протиріччя. Члени уряду переважно були соціалістами, їхня політика була непослідовна, часто суперечлива і не подобалась значній частині населення. І саме в харизматичному Болбочані бачили «майбутнього Бонапарта». [5]

Через свою відставку 26 січня 1919 року в Києві Петро Болбочан оприлюднив лист, у якому зазначив: «Бідна Україна, ми боремося з більшовизмом, весь культурний світ піднімається на боротьбу з ним, а український новопосталий уряд УНР йде назустріч більшовизмові й більшовикам!». [4, с. 62]

10 червня відбувся військово-польовий суд, де Болбочана визнали винним у спробі заколоту. Він свою вину не визнав, сказав, що лише хотів воювати своїми військами за незалежність. Петлюра в цей час перебував на фронті, а тому

особисто не віддавав наказу. Вирок смерті Болбочану затвердили наказний отаман Осецький та начальник штабу Василь Тютюнник, які мали недобрі стосунки з Болбочаном.

28 червня 1919 року о 10-й вечора Петро Болбочан був розстріляний біля станції Балин Подільської губернії (нині - Дунаєвецький р-н Хмельницької області) й там же похований.

Висновки. Розстріл Болбочана вплинув на переоцінку свого власного ставлення до Директорії багатьма українськими військовими та політичними діячами. Болбочан був одним з найвидатніших представників української революції і одним з найбільш послідовних борців за Україну і його загибель за таких обставин є свідченням глибоких протиріч та проблем у тогочасної української влади. Дослідження долі полковника П. Болбочана і обставин загибелі є важливим кроком розуміння головних причин поразки української революції та перешкод у процесі побудови єдиного фронту.

Джерела та література:

1. Громенко С. Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року /С. В. Громенко. – К.: К.І.С., 2018. 266 с.
2. Громенко С. Кримська операція Петра Болбочана: чи засвоїли ми уроки минулого?/: <http://surl.li/hcbdi>
3. Монкевич Б. Слідами новітніх запорожців. Похід Болбочана на Крим. – НЮ ЙОРК: Накладом т-ва запорожців ім. полк. Петра Болбочана, 1956. 286 с.
4. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. - К.: Темпора, 2009. 426 с.
5. Шурхало Д. Полковник армії УНР Петро Болбочан: жертва інтриг чи претендент у диктатори?/РадіоСвобода: <http://surl.li/hcbdd>

***Аліна НИТКУЛИНЕЦЬ , студент II курсу, ГРС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

*Науковий керівник: Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ГЕТЬМАНА П.СКОРОПАДСЬКОГО

Постановка проблеми. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського являє собою один з коротких, але, без сумніву, важливих етапів державотворення. У сфері національно-культурної політики гетьман прагнув створити умови для українського національного відродження. Приклад культурницького будівництва гетьманату в складних революційних умовах може слугувати безсумнівним прикладом для нинішніх керманів України, вказуючи на найголовніші аспекти національної політики і шляхи їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Скоропадський Павло Петрович — гетьман України, український державний, політичний і громадський діяч, військовик. Походив із козацько-старшинського роду Скоропадських. З українською історією його нерозривно пов'язували сімейні традиції гетьманської родини Івана Скоропадського та його родичів. Очоливши Українську Державу, П. Скоропадський вважав за необхідне підтримувати українську культуру, створити всі умови задля того, щоб в школах діти навчалися рідною мовою, детально знали історію та географію України.

Скоропадський робив спроби, й далеко не завжди безуспішні, українізувати державний апарат, який майже повністю складався з колишніх царських чиновників — «українофобів». У всіх установах і військових частинах було створено курси українознавства. [1]

В урядовому повідомленні, підписаному всіма членами Ради Міністрів на початку травня 1918 року, уряд запевняв, що буде рішуче впроваджувати в життя ідею подальшого всебічного розвитку української національної культури. Але розпочинати свою діяльність зі створення національної школи уряду довелося за складних умов. Лише в початковій школі більша частина вчителів володіла й

бажала викладати українською мовою, була готова вводити предмети українознавства. Для виправлення цієї ситуації було організовано курси підвищення кваліфікації вчителів. [2, с. 23]

Значним здобутком гетьмана у справі українізації освітніх закладів в Українській Державі став прийнятий ним Закон «Про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах». Всюди мали закладатися посади вчителя української мови та літератури, а також позаштатні посади вчителів історії та географії.

Найбільш рішучими та успішними були заходи щодо дерусифікації нижчої початкової школи. Цей тип шкіл був найкраще забезпечений українською літературою та вчителями. З'явилися детальні програми з викладання дисциплін українською мовою та список відповідних підручників. Завдяки державному асигнуванню за короткий час було надруковано понад 130 різних підручників тиражем у 2 млн. примірників. [5]

Керівництво Української Держави дбало про задоволення культурних потреб національних меншин, які проживали на територіях, що підпадали під владу гетьмана. За Гетьманату було одержавлено 35 єврейських і 12 польських гімназій. [5]

Велике значення у створенні національної вищої школи з українською мовою викладання мало перетворення Київського українського народного університету в державний з чотирма факультетами. 17 серпня 1918 р. було затверджено закон про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. У Київському, Харківському й Одеському російськомовних університетах почали працювати кафедри української мови, літератури, історії і права.

З 1918 р. продовжували створюватися культурно-освітні організації «Просвіти», діяльність яких була особливо активною серед селян.

У листопаді 1918 р. відкрилася Українська Академія наук. Наказом Скоропадського були призначені перші 12 академіків. Протягом багатьох років

вона залишалася науковим осередком, який гуртував біля себе найкращі наукові сили України. [4, с.9]

Особливо разючими були успіхи української преси та книгодрукування. Протягом 1918 р. виникло 104 видавництва.

У часи Гетьманату були зроблені перші кроки в розвитку монументального мистецтва. На національне свято перетворилося відкриття в місті Ромни, що на Сумщині, 27 жовтня першого в Україні пам'ятника Т. Шевченку, спорудженого молодим скульптором І. Кавалерідзе. У листопаді 1918 р. почала працювати Українська Академія Мистецтв.

У травні уряд виділив кошти товариству «Національний театр», ініціатором створення якого була трупя М. Садовського; «Молодому театру» Леся Курбаса та музичнодраматичній школі ім. М. Лисенка.

У серпні 1918 р. було організовано Національну бібліотеку, в котрій збиралися всі пам'ятки духовного життя українського народу — як рукописні, так і друковані. Засновувались Національний архів України, Національна галерея мистецтв, Історичний музей, Український національний театр під керівництвом П. Саксаганського, «Молодий театр» Л. Курбаса тощо. [4, с. 11]

Висновки. Українська Держава, очолювана П. Скоропадським, створювала та зміцнювала культурно-національні цінності - робила все можливе, щоб дати українському народові національну школу. Сучасна Україна є спадкоємницею державно-національних традицій епохи революції і досвід процесів українізації та культурницької розбудови гетьманської доби є надзвичайно важливим в умовах сучасної війни за українську ідентичність. В освітньо-культурній сфері здобутки Гетьманату виявилися найпомітнішими та найвпливовішими завдяки появі за державний кошт солідних культурних, наукових, освітніх установ: Академії наук, національної бібліотеки, університетів, галереї мистецтв, оперного театру, історичного музею, хорової капели, симфонічного оркестру, театрів.

Джерела та література:

1. Крालюк П. Павло Скоропадський: гетьман-українізатор, якого погубило русофонство. РадіоСвобода: <https://www.radiosvoboda.org/a/30460976.html>

2. Кучменко Е.М. Історія реформування освіти в Україні за доби гетьманату Павла Скоропадського // *Магістеріум. Вип. 7. Історичні студії* / [упоряд. К. Ю. Гломозда]; *Національний університет "Києво-Могилянська академія"*. Київ : Стилос, 2001. С. 21-26.

3. Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси. - К, 2003. 282 с.

4. Плахтій І. Національно-культурна політика Української держави доби Гетьманату. *Вісник ХДАК*. Випуск 28. 2009. С.4-12.

5. Терещенко Ю. Що встиг Скоропадський? Історична правда: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/13/153341/>

Ігор АРСЕНЮК, студент II курсу, П-21,

Максим КУРИЛЯК, студент II курсу, ОРТ-21

***ВСП «Коломийський економіко-правовий фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Руслана ГАРАТ,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист***

РОЛЬ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

1873, 31 березня – на Полтавщині у родині сільського священика народився Микола Міхновський, адвокат, ідеолог самостійницької течії в українському русі початку ХХ століття. Микола Міхновський був нащадком старовинного козацького роду. Його батько знав багато українських пісень та дум, чому навчив і сина. А богослужіння правив українською.

Навчаючись на юридичному факультеті Київського університету Св. Володимира, Міхновський увійшов до таємної політичної організації «Братство тарасівців». «Нашому поколінню належить створити українську національну

ідеологію для боротьби за визволення нації і для створення своєї держави. – так окреслив «Кредо...» Міхновський. Зреалізувати ці ідеї Братство не змогло, натомість практично усі його члени опинилися за ґратами.

Ідеологічність незалежності в промові «Самостійна Україна»

Міхновський відгукнувся на пропозицію керівників новоствореної Револьюційної української партії (РУП) і написав для неї програму «Самостійна Україна». «Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації! – йшлося у програмі, яка вийшла брошурою 1900-го року у Львові.¹

Так от, у праці "Самостійна Україна" читаємо:

"Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо і те, що це вже остання боротьба, що потім уже ніколи не настане слухний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не попустимо щоб проміння свободи усіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи. Ми востаннє виходимо на історичну арену і або поборемо, або вмеремо... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України!

Сини України! Ми як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось вже більшої сили й завзяття. Нас мало, але наш голос лунатиме скрізь по Україні і кожний у кого не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось! Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і йшли до табору наших ворогів, їм не місце поміж нас і ми проголошуємо їх ворогами Вітчизни. Усіх, хто на цілій Україні не за нас, той проти нас.

“Україна для українців і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя. І пам'ятаймо, що слава і перемога - це доля борців за народну справу. вперед, і нехай кожний із нас пам'ятає, що коли він бореться за народ, то мусить дбати за весь народ щоб

¹ <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/berezen/31/1873-narodyvsya-ideolog-samostiynctva-mykola-mihnovskyu>

цілий народ не загинув через його необачність. Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!".

Іншими словами, як і тоді так і сьогодні гасло Миколи Міхновського "Україна для українців" означало лише одне: "Україна без окупантів".²

Наскрізною ідеєю книжки є твердження про необхідність визволення української нації з-під чужоземного ярма й побудови "одної, єдиної, нероздільної, вільної, самостійної України від гір Карпатських аж до Кавказьких".

Вплив Миколи Міхновського на розгортання революційних подій.

Після вибуху Лютневої революції 1917 р. М. І. Міхновський широко підтримував створення Української Центральної Ради, пропонуючи, щоб її лідери відразу виступили перед Тимчасовим урядом з вимогою повної політичної незалежності України.³

Під час Визвольних змагань 1917-1921 рр. Міхновський належав до найбільш послідовних борців за незалежність України. З самого початку цих змагань він стояв на самостійницьких позиціях.

Для Міхновського українська національна держава – це не засіб, а мета, до якої треба прагнути. Тим він відрізнявся від різного роду українофілів «соціалістичного типу», для яких соціальні й культурні питання стояли на першому місці, а не питання державотворення. При цьому Міхновським спеціально звертається увага на питання армії. Тому в 1917 році він приділяв велику увагу створенню українського війська – чого не скажеш про більшість лідерів Української Центральної Ради.⁴

Проте, його послідовно «виживали» Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра. «Любі друзі» Павла Скоропадського відмовили гетьмана призначати Міхновського головою уряду. Ця, безперечно, талановита людина виявилася «не потрібною» для тодішніх вождів українства. Хоча саме

² <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/04/1/118843/>

³ https://cdiak.archives.gov.ua/v_do_145_narodzhennia_Mykoly_Mikhnovskoho.php

⁴ https://gdb.rferl.org/4DC789A6-49C2-48DA-B386-0EF6F5575433_w650_r0_s.jpg

таких людей у той час гостро потребувала українська нація. Зрештою, не лише в той час...

Скінчив Міхновський своє життя в 1924 року при дивних обставинах. Можливо, його вбили більшовики.⁵

Якби Україна під час визвольних змагань 1917–1921 років пішла не «шляхом Михайла Грушевського й Симона Петлюри», а «шляхом Міхновського», ми би, певно, ще сто років тому створили свою державу, яка зайняла достойне місце в «європейському домі». Однак це вже питання «альтернативної історії». Хоча... Можливо, й нинішнім очільникам України варто приглянутися до «шляху Міхновського», його ідей, зрозуміти, що вони не втратили свого значення...

*Наталія ВОРОНИЧ, студент II курсу, ГРС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».
Науковий керівник: Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист*

РОЛЬ СТЕПАНА КЛОЧУРАКА В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ НА ЗАКАРПАТТІ

Постановка проблеми. Степан Ключурак належить до маловідомих постатей національно-визвольної боротьби українців в епоху революції 1917-1921 рр. У той же час його роль у спробах творення на теренах колишньої Австро-Угорщини Гуцульської Республіки та представницьких органів влади є визначальною. Метою роботи є висвітлення політичних аспектів діяльності Ключурака та значення його проукраїнської орієнтації.

Виклад основного матеріалу. Народився у с. Чорна Тиса Рахівського району 27 лютого 1895 р. в багатодітній родині. У 1901 р. в умовах Австро-

⁵ <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-mikhnovskyy-ideya-samostiynoyi-ukrayiny/32342147.html>

Угорської монархії юнак поступив у початкову школу, про яку потім у зрілому віці згадував з гіркотою: "Так почалася моя наука в школі, завданням якої було калічення наших дитячих душ і виховання з нас ренегатів-мадяронів. Не дивно, що нас, дітей гуцулів, ця чужа школа нічим не приваблювала, бо там не було нічого свого, рідного". [3, с. 28]

Хлопець отримав гарну освіту – спочатку гімназія в Мармароському Сігеті (тепер місто Сігету-Мармацієй в Румунії), пізніше були Сігетська юридична академія, Ужгородська угорська гімназія, правничий факультет Братиславського університету імені Яна Амоса Коменського.

У вересні 1915 року, під час Першої світової війни, Степана мобілізували до австро-угорського війська. У боях під Берестечком під час Брусиловського прориву був тяжко поранений і майже рік провів на лікуванні в Кошице та Будапешті.

Під час відпустки в квітні 1918 р. С. Ключурак відвідав Ясіня, побачив лиха, заподіяні війною та адміністрацією місцевому населенню. Тоді познайомився з народженим у Бичкові урядовцем Євгеном Пузою, в минулому австро-угорським капітаном, який не приховував своїх проукраїнських поглядів.

Знову повернувся до Ясіня у листопаді 1918 р., коли вже розпочалися революційні події. 3 листопада Ключурак очолив створену два дні перед цим міліцію для оборони мешканців села від прохідних через село військовиків. Початкова чисельність міліції - 80 осіб із числа колишніх військовиків; упродовж кількох днів чисельність довели до 200 осіб, назвавши її Гуцульською народною обороною⁷. Загалом до Ясіні з фронтів повернулося близько 4000 вояків. [4, с. 19]

Уже 8 листопада 1918 р. в Ясіня відбулися збори селян, на яких сформовано Українську народну раду, головою обрано Степана Ключурака. У своєму зверненні на зборах він заявив:

«...Нас убивали і калічили на різних фронтах... Але терпіли не тільки ми, вояки, і вас вдома не щадили... Прийшов час, коли ми можемо не тільки відплатитися за “братське” співжиття, але й скерувати свою долю в зовсім інший

напрям... Берім собі приклад від інших поневолених народів, від близьких румунів, від поляків, чехів і, головню, від своїх братів в Галичині, які розпочали боротьбу за своє визволення і об'єднання з Україною....Ця наша Рада, ці наші люди, яких ви нині виберете без чужого натиску, відповідатимуть не тільки за те, що будуть творити, але також за нашу майбутність. ...Я є певний, що між членами Ради не буде спору, що у всіх нас є тільки одна мета, одна ціль – з'єднатись із своїми кровними братами українцями, з'єднатись з Україною....» [3, с. 103-104]

19 грудня 1918 року на з'їзді делегатів Закарпаття, який організувала угорська влада, Ключурак очолював делегацію з Ясіня. "Наші недавні опікуни, - сказав він як керівник делегації з Ясіня, - надіються, що наш народ настільки неграмотний і несвідомий, що знову натягне ярмо на свою шию Вони грубо помиляються... Ми повинні доказати, що ми не є неграмотне послухне стадо, але гідні сини свого народу". [3, с. 118]

Делегати вирішили провести всенародний з'їзд у себе дома в Хусті, щоб там вирішити долю краю. Міністру у справах русинів не вдалося підкупити Ключурака посадою державного секретаря у цьому міністерстві, бо останній категорично відмовився від такої посади.

Попри спроби угорської влади зберегти контроль в регіоні, у січні 1919 р., на Різдво, група озброєних гуцулів на чолі з Степаном Ключураком організувала збройний виступ. 8 січня 1919 р. на віче мешканців Ясіня та навколишніх сіл відновлено Народну Раду, що, по суті, проголосила Гуцульську Республіку. Постанови Ради мали силу закону. Степан Ключурак очолив законодавчу і виконавчу гілки влади, збройні сили, виконуючи, по суті, президентські функції. Республіка запровадила українські державні символи (мову, герб, гімн) і взаємодіяла із ЗУНР, приєднання до якої відклали через несприятливі міжнародні обставини. [2, с. 149]

Також Ключурак брав участь у роботі Хустського з'їзду і був обраний членом Руської (української) центральної ради, очолюваної М. М. Брацкайком. [1, с. 18]

Після окупації східної частини Закарпаття румунськими військами С. Ключурак та всі члени Ясінянської ради були арештовані і відвезені в Мараморош-Сигетську в'язницю. Потім всіх, крім нього, було звільнено, його віддано у військовий суд за збройний похід на Сигет, під час якого загинуло 8 румунських солдат. С. Ключурак успішно захищався, тому військовий суд покарав його лише на 6 місяців тюремного ув'язнення в тюрмі м. Брашов. Українська дипломатична місія визволила його та земляків-гуцулів і відправила в Україну. С. Ключурака було призначено командиром військової сотні в армії Української Народної Республіки.

Після входження краю до Чехословаччини, Ключурак разом з такими громадськими діячами, як А. Волошин, Ю. Бращайко, І. Панькевич, став засновником товариства "Просвіта". У міжвоєнний період він відзначився активною участю в політичному житті краю, а також не залишився осторонь подій 1938-1939 рр.

Коли 26 жовтня 1938 р. уряд очолив А. І. Волошин, Ключурак став його особистим секретарем, після окупації Карпатської України очолив ліквідаційну канцелярію уряду і проживав у Празі аж до взяття її Червоною армією. У постанові на арешт, написаній в Москві, було сказано: "Ключурак, проживаючи на території Чехословаччини, будучи українським націоналістом, проводив ворожу діяльність проти Радянського Союзу". Відбувши довгий термін, він виїхав до Праги, де і доживав життя. [5]

Висновки. Степан Ключурак став ключовою фігурою революційних подій, що розгортались на території краю в 1918-1919 рр., в ході яких вкотре чітко окреслилась проукраїнська орієнтація місцевого населення. Будучи вихідцем з селянського середовища, Степан Ключурак став організатором та президентом Гуцульської республіки. Після її ліквідації продовжив активну участь у політичному житті краю, долучившись до наступного етапу визвольних змагань, коли було проголошено Карпатську Україну.

Джерела та література:

1. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2008. – 256 с.
2. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2018 рік. Рекоменд. бібліограф. посібник. – Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2017. – С. 146-153.
3. Клочурак С. До волі. Спомини. – Н.Й: Карпатський союз, інк. 1978. 188 с.
4. Королько А., Павлючок Я. Гуцульська республіка 1918-1919 рр. До питання організації «січневого зриву» і становлення української влади на Закарпатській Гуцульщині. *Вісник Підкарпатського університету. Історія*. 2010. Вип. 17. С. 17-25.
5. Степан Клочурак – організатор Гуцульської Республіки/
<https://uain.press/blogs/stepan-klochurak-organizator-gutsulskoyi-respubliky-1185649>

**Ярослав ТОМАШЕВСЬКИЙ, студент II курсу, ТКД-38
ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Тетяна МИСЮРА,
спеціаліст другої категорії**

ВИЗНАЧНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед важливістю історичної пам'яті як феномену в сучасних обставинах політичного і суспільного буття. Пам'ять про визвольні змагання початку ХХ століття – історичний атрибут національної ідентичності нинішнього покоління громадян України. Інформаційний спротив, опертий на державотворчу традицію української державності, боротьби за неї у 1917-1921 рр., є важливим елементом політичного протистояння агресору, консолідації та мобілізації суспільства. Як і

100 років тому Україна продовжує боротись за свою незалежність, за свою територіальну цілісність. Сьогодення породжує нових великих людей [1, с. 18].

Мета тези: дослідити історії окремих постатей Української революції, їх поглядів, впливу на розгортання революційних подій, розповідь про людей, чий імена довгий час залишались незаслужено забутими, аналіз суперечливих фактів та неоднозначних оцінок тих, хто став символами цієї революції.

Виклад основного матеріалу.

Михайло Грушевський

Перше місце за вагомістю внеску в українську революцію беззаперечно посів голова Центральної Ради у 1917-1918 роках Михайло Грушевський.

Його обрали керівником Центральної Ради у березні 1917 року одноголосно. Формально керував УНР до гетьманського перевороту у квітні 1918 року.

Після перевороту відійшов від політики та займався науковою працею.

Згодом емігрував, але повернувся до радянської України в 1924 році розбудовувати історичну науку.

Згодом був змушений виїхати до росії, де і помер в 1934 році.

Симон Петлюра

У генеральному секретаріаті УНР займав посаду, аналогічну міністру оборони.

Керував військами УНР після повалення гетьмана, а потім очолював Директорію під час війни з більшовиками у 1919-1920 роках.

Після поразки виїхав за кордон, де його вбили у Парижі в 1926 році нібито на знак помсти проти єврейських погромів в Україні. Хоча є версії про більшовицький слід убивства.

Володимир Винниченко

Його називають автором майже всіх декларацій та законодавчих актів УНР. Він з перервами керував урядом аж до гетьманського перевороту. Сповідував ліві соціалістичні погляди.

Павло Скоропадський

Керівник Української держави.

Представник старої козацької родини був бойовим генералом російської армії, й у часи Центральної Ради керував українізованим бойовим підрозділом - 1-м українським корпусом.

Євген Коновалець

Відомий військовий діяч часів революції та засновнику ОУН.

Був серед засновників однієї з найбільш боєздатних одиниць УНР - підрозділу Січових стрільців.

Брав участь у звільненні Києва в березні 1918 року, потім у поваленні гетьмана Скоропадського, керував січовими стрільцями у війні проти більшовиків у 1919 році.

Нестор Махно

Організував справжню анархістську республіку на півдні України, вів перемовини з УНР, а потім разом з більшовиками воював з українською армією та білогвардійцями.

Микола Міхновський

Ще до революції написав відому брошуру "Самостійна Україна" з обґрунтуванням потреби розриву з Москвою та створення незалежної України.

Із перших днів революції почав спроби організації українських військових частин у Києві, що не дуже подобалось керівництву "лівої" Центральної Ради. Виступав за швидке проголошення самостійності України.

Дмитро Вітовський

Організатор Листопадового чину (встановлення української влади) у Львові 1 листопада 1918 року, державний секретар військових справ Західно-Української Народної Республіки. Капітан (хорунжий) легіону Українських січових стрільців (добровольче формування в складі австрійської армії), командир роти (сотні). Був відряджений до австрійської окупаційної адміністрації на Волині, де активно організовував систему української шкільної освіти.

Микола Рябовіл

Голова Законодавчої Ради Кубанської Народної Республіки, лідер українського руху на Кубані. У чині прапорщика служив у саперному підрозділі

на території Фінляндії (тоді – в складі Російської імперії). Був обраний до ради солдатських і офіцерських депутатів. У травні 1917-го повернувся на Кубань, де долучився до громадсько-політичної діяльності – очолив Обласний продовольчий комітет, обраний до козачої Військової ради, а відтак – до крайової Законодавчої Ради, яка проголосила Кубанську Народну Республіку.

Висновки. Отже, Українська революція 1917-1921 років розпочалась в умовах революційних потрясінь. Основним рушієм революції був народ та політична еліта. Українська революція стала загальнонаціональною, у всіх регіонах створювалися та діяли українські органи влади, політичні партії та громадські інституції. Завдяки Українській революції вдалось відродити українську державність, визначити територію та кордони України, затвердити національні символи України: герб, прапор, гімн, а також, повернути Києву статусу столиці; надати офіційного статусу українській мові, культурі, історії, закласти традиції національного війська та боротьби за незалежність. Потрібно завдячувати та шанувати наших видатних діячів, котрі зберегли нашу країну, пам'ятати їх, бо історія своєї країни – найцінніше.

Джерела та література:

1. Головка О. Українська революція і через 100 років не закінчена / О. Головка // Урядовий кур'єр. – 2017. – 14 березня.
2. Гирич І. Концептуальні проблеми історії України / І. Гирич. – К., 2011
3. Лазарович М. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Компаративний аналіз: монографія / М. Лазарович. – Тернопіль, 2013.
4. Смолій В. А. Нариси історії Української революції 1917–1921 рр. у двох книгах. Кн. I / В. А. Смолій та ін.. – К., 2011.

Аліна БАБИЧ, студентка II курсу, П-18

ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж

Державного торговельно-економічного університету».

*Науковий керівник: Вікторія ПАНЧЕНКО,
кандидат історичних наук, голова Центру науки,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист*

ГЕОРГІЙ НАРБУТ ЯК ГРОМАДСЬКИЙ, ДЕРЖАВНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ

Постановка проблеми. Боротьба за соціальне та національне визволення сприяла духовному піднесенню українського народу. Російська імперія розпалася, а більшовицька не встигла сформуватися, і це давало надії на становлення і розвиток української держави і мистецтва. Відомі вітчизняні митці радо підтримали ідею встановлення Української держави та долучились до громадської та державної діяльності. Прикладом подвижницької діяльності на ниві культури та державотворення став Георгій Нарбут.

Мета статті: проаналізувати вклад Г. Нарбута в історію України, його шлях до представника національної еліти епохи Української революції

Виклад основного матеріалу: Важливою і невід'ємною частиною державотворчої політики українських урядів було питання культурно-освітнього будівництва в Україні. Разом із тим, започатковані державотворчі процеси знайшли гарячий відзвук у серцях і діях вітчизняних митців. Відбувається творення художньої естетики державного чину – розробки проектів державних гербів, прапорів, печаток, військової уніформи, естетики державних документів – банкнот, поштових марок, паспортів, грамот і т.д.

До представників національної еліти епохи Української революції 1917-1921 рр. належить Георгій (Юрій) Іванович Нарбут (1886-1920 рр.) – визначний український художник-графік, педагог, громадський діяч. Його творчість – це яскрава сторінка в українському мистецтві. Рання творчість митця зазнала значного впливу широковідомого об'єднання художників «Світ мистецтва», а також давнє українське малярство і графіка XVII–XVIII століть, геральдика українських родів, графіка українських рукописів і стародруків. З часом Г.Нарбут

виріс у глибоко оригінального митця, довкола якого утворилась ціла школа з його послідовників у галузі графіки й ілюстрування книжок [1, с. 380].

Георгій Іванович захоплювався живописом із дитинства, особливо його заворожували орнаменти. У Київський період життя він береться за оформлення різних упаковок, марок, гральних карт в національному стилі. Розробив поштові марки Української Народної Республіки в 30, 40 і 50 шагів. Продуктивність митця в 1914–1917 рр. була надзвичайна. Протягом 1917 р. він виконав 15 аркушів до «Української абетки». У вирішенні літер абетки Г. Нарбут об'єднав досягнення як української рукописної та друкованої книги, так і досягнення західноєвропейських майстрів шрифту. На основі шрифтів стародруків художник створив новий український шрифт, який згодом назвали «нарбутівським». Саме його сьогодні використовують графічні дизайнери всього світу [6, с. 433]. Ілюстрації публікувалися в десятці журналів. В основі його робіт лежали українські фольклорні мотиви. В останні роки життя він оформив книгу Ф. Зайцева «Оксана, перша любов Шевченка» і почав роботу над «Енеїдою» І. Котляревського, яку так і не закінчив [2].

Щоліта Георгій Іванович приїздив в Україну до Глухова, де вивчав пам'ятки української старовини. У березні 1917 р. переїхав до Києва. Створював ескізи військових мундирів армії України, оформлень упаковок та етикеток для українських товарів, гральних карт. У вересні 1917 р. став професором графіки новоствореної Української Академії Мистецтв, а з грудня 1917 р. (за іншими даними, з лютого 1918 р.) – її ректором [3].

Г. Нарбут створив проекти Державного Герба і Печатки Української держави. Герб підписав так: «Мазепинець полку Чернігівського, Глухівської сотні, старшинський син, гербів і емблем живописець» (1912 р.). 18 липня 1918 р. гетьман Павло Скоропадський затвердив створену митцем малу Державну печатку – зображення козака з пицалем на плечі на восьмикутному тлі, у верхній частині якого було розміщено володимирський тризуб [5]. Крім того, митець оформив першу банкноту УНР – 100 карбованців, де він використав елементи українського бароко. Після введення гривні, художник виконав замальовки для

купюр 10, 100 і 500 гривень. Він також брав участь у конкурсі на краще оформлення поштових марок, по завершенні якого Георгій став автором перших в УНР марок на 30, 40, 50 шагів [4, с. 41].

Висновки: Отже, Георгій Нарбут – видатний майстер української графіки, який прожив всього 34 роки, і, тим не менше, зумів зіграти важливу роль у розвитку українського мистецтва та державотворення. Він брав активну участь в революції, працюючи не лише на ниві культури, але й долучаючись до державно-політичного життя та став прикладом національно-свідомої, громадсько-активної, творчої особистості, яка долає труднощі на шляху до загальнонародної мети – самостійної розвинутої держави.

Джерела та література:

1. Георгій Нарбут. *Видатні діячі України минулих століть: меморіальний альманах*. К.: Кампанія Євроімідж, 2001. 435 с.
2. Диченко І. Крила музи Георгія Нарбута. *Народна творчість та етнографія*. 1966. № 6. URL: <https://uartlib.org/igor-dychenko-kryla-muzy-georgiya-narbuta/>
3. Михайлів Ю. Георгій Нарбут Життя й революція. 1926. № 10. С. 79-92. URL: <http://elib.nplu.org/object.html?id=6987>
4. Нарбут-Лінкевич В.П. Георгій Нарбут. Невідомі сторінки життя. Черкаси, видавництво Чабаненко Ю. А., 2010. 148 с.
5. Тріфонова Н.О. Георгій (Юрій) Нарбут та його роль у розбудові незалежної України. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Trifonova_Nataliia/Heorhii_Yurii_Narbut_ta_ioho_rol_u_rozbudovi_nezalezanoi_Ukrainy.pdf
6. Чадюк М. О. «Сила нації, що відроджується». Як Георгій Нарбут зробив давню мистецьку спадщину частиною сучасності *АВЕ. До 100-ліття Гетьманату Павла Скоропадського*. Упоряд. Ігор Сьондюков. Київ: Українська прес-група, 2018. 537 с.